

Sandi Blagonić

PRILOG ETNOHISTORIJI (SUB)ETNIČKIH SKUPINA VLAHA I BEZAKA U ISTRI*

mr. sc. Sandi Blagonić
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zavod za povijesne i društvene
znanosti u Rijeci, Područna jedinica
u Puli
Prolaz kod kazališta 2, HR-52000 Pula
sandiblagonic@hazu.hr

UDK323.15(497.5-3Istra)
Prethodno priopćenje
Primljeno: 29. 9. 2008.
Prihvaćeno: 18. 2. 2009.

Analizom građe prikupljene intervjuiima te korištenjem povijesnih, etnoloških i lingvističkih podataka autor rekonstruira sociohistorijske uvjete koji su doveli do nastanka i održavanja etničkih granica Vlaha i Bezaka u Istri. Slavenski doseljenici tzv. druge slavenske kolonizacije izvoršili su najznačajniji kulturni utjecaj na području, najvećim dijelom, nekadašnje Mletačke Republike. Razlike u govoru, odijevanju i nekim drugim elementima materijalne kulture, etnički stereotipi te ponegdje pripadanje različitim državnim entitetima (Austriji i Veneciji) trebali su utjecati na formiranje skupina Vlaha i Bezaka. U nastavku se prati utjecaj modernizacijskih procesa koji su utjecali na smanjenje važnosti kolektivnih identiteta tradicionalne agrarne strukture uslijed kojih se danas vlaška i bezačka pripadnost iskazuje mahom kroz simboličku etničnost.

Ključne riječi: Vlaha, Bezaki, Bezjaci, Istra, Austrija, Venecija, granica

1.

Najrasprostranjenija etnija nastala u uvjetima tradicionalne agrarne strukture u Istri jesu Vlaha. Njihovo se rasprostiranje djelomično poklapa s nekadašnjim područjem Mletačke Republike u Istri, na njezinu južnom i zapadnom dijelu.¹ Od kazivača do kazivača na Vlašiji varira iskazivanje o vlaškoj pripadnosti – od pot-

* Ovaj tekst predstavlja kraći izvadak iz magistarskoga rada pod naslovom "Geneza i razvoj subetničkih skupina u Istri od 16. stoljeća do danas", obranjena na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 2002. godine.

¹ Blagonić, Sandi. Bezaki i Vlaha, u: Slavko Krajar et al. (ur.), *Libri žminjski, Libar drugi*, Žminj: Katedra Čakavskog sabora Žminj, 2008., str. 147.

punog prihvaćanja do izjava kako ih tako zovu Bezaki, pri čemu se i kod potonje razine (ne)prihvaćanja iskazuje drugost naspram Bezaka kao značajnih Drugih, odnosno pripadnost grupi koju Bezaki zovu Vlahima.²

² Pojam bezjak Skok (Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga prva, Zagreb: JAZU, 1971) donosi zabilježen u više značenja: 1. *homo rusticus, ludak (kao ukor, Srbija)*,

2. *naziv za hrvatske kajkavce između Drave i Save (Dalmatin, Križanić)*,

3. *naziv starosjedilaca Hrvata čakavaca u Istri za razliku od doseljenih istarskih Slovinaca*.

Riječ bezjak je, prema njemu, *pejorativna izvedenica na -ak od sintagme 'bez jaja' gdje je haploglijom nastao oblik bezjak*. S druge strane, Alojz Jembrih smatra da je riječ bezjak s *aspekta tvorbe riječi, motivirana glagolom bježati (bižati, bežati)*. *Stoga će imenica bezjak (čit. beziak = cakavizam) označiti čovjeka koji bježi pred nekim*. *Znamo da su mnogi bježali pred Turcima u druge krajeve u kojima su ih domorodci mogli nazvati 'bežaki' (Jembrih, Alojz. Jakob Volčić kao jezikoslovac. u: Jakov Volčić. IKD Juraj Dobrila. Pazin – Ljubljana, 1988., str. 61, 62)*. Jembrih razlog depalativiziranosti vidi u pojavi cakavizma te mogućnosti, u drugim krajevima gdje se naziv pojavljuje, da se zapisani oblik *besyak, befiak* zapravo izgovarao kao *beziak, bežjak* (Jembrih, Alojz. *Hrvatsko-slovenske književno-jezične veze*, Čakovec: TIZ Zrinski, 1991., str. 44). Ako se riječ uistinu izgovarala kao *bežjak*, teško je zamisliti da bi se, samo zbog kasnijeg "krivog" čitanja, na svim zabilježenim područjima našla u depalativiziranom obliku. Navedena teza ne može objasniti kako je pisana riječ mogla imati takav utjecaj od vremena seoba pred Turcima do dvadesetog stoljeća na pretežno nepismeno stanovništvo koje je tu riječ (u različitim oblicima i značenjima) rabilo. Što se tiče Bezjaka u Istri na koje u prethodnom citatu referira Jembrih – u osnovi je riječ o starosjedilačkom stanovništvu (iako i među njima ima doseljenika pristiglih posebno tijekom 16. i 17. stoljeća), pa etimologija motivirana glagolom *bižati, bežati* u konkretnom slučaju nije uvjerljiva.

Po Trstenjaku i Caru, bezjak dolazi od bizjak označavajući čovjeka koji nosi bize, *po slovensku biele platnene hlače ili gaće*. Mažuranić, uz podatak da su *starci naši pomišljali i na narod ilirski Bessi*; ta je hipoteza i kasnije isticana – zapravo u vezi s tračkim plemenom (Gušić, Marijana. *Etnička grupa Bezjaci, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, Zagreb, knj. 43., 1967., str. 7 – 124); tek kao mogućnost navodi da je s riječju bezjak u *svezi naš bez ili bies, deamon* Mažuranić, Vladimir. *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*. Zagreb: Informator, 1975., str. 54).

Ribarić drži kako za *tumačenje riječi 'Bezjak' i 'Bizjak' može služiti mlet. riječ Buzdo, a pri tom se mora uzeti u obzir, da se romansko 'u' vrlo rano pretvorilo u muklo, stegnuto ö ili ü, kao što se dogodilo s praslav. 'u' u narječju Sluma i Draščića kako je već bilo istaknuto. Prema tome se bezjak ili bizjak moglo razviti ovako: buzd + jak > buzjak > bözjak > bezjak; analogno bizjak < büzjak < büzdjak < buzd + jak (...)* po tomu bi 'Bizjak' bio *nadimak za budalastog seljaka* (Ribarić, Josip. *Razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri, Srpski dijalektološki zbornik*, Beograd, knj. 9, 1940., str. 136). Neki su isticali mogućnost da Bezjak dolazi od oblika Besjak označavajući čovjeka koji je dao *besu*, odnosno riječ (Črnja, Zvane. *Život u žronju: politička autobiografija*. Zavičajna naklada. Pula: Žakan Juri, 1997., str. 277).

Naziv Vlah potječe od imena za keltsko pleme Volcae, kako su ga zvali Rimljani. U obliku Walhos postaje kod Germana općim imenom za Kelte, a romaniziranjem Galije nazivom za Romane. U našim srednjovjekovnim spomenicima naziv Vlah označava Talijana (npr. *Vlaška ulica ili Laščina u Zagrebu*), a do danas se zadržao u poljskom jeziku u istom značenju. Na Balkanu se Vlah najčešće upotrebljavao za skupine romanskog (rumunjskog) jezika ili podrijetla, koje uglavnom kao nomadsko stanovništvo žive u brdskim predjelima Balkanskog poluotoka. Stanovnici primorja, prvotno koristeći ime Vlah u tom značenju, počinju ga upotrebljavati za seljake iz pobrđa (u obliku Vlah i Vlaj) s pejorativnim prizvukom. Dolaskom Srba, zajedno s Vlasima, u vrijeme turskih ratova u hrvatske krajeve riječ Vlah postaje oznaka za pravoslavca ili Srbina uopće. Kod Mlečana Vlah, odnosno Morlak, jest oznaka za slavenske stanovnike koji se sele s turskog na njihov teritorij, dok ga Turci upotrebljavaju za sve kršćansko stanovništvo pod svojom vlašću na Balkanu (natuknica: Vlasi, *Opća enciklopedija*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, sv. 8, 1982.; Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili*

O samom nazivu Vlah (i s njim u vezi Slovinac) Ribarić u svojoj dijalektološkoj studiji južnoslavenskih dijalekata u Istri kaže: *Stanovnike toga novonaseljenoga dijela poluotoka starosjedilački Hrvati i Slovenci zovu Vlaha, njihov kraj Vlašija, njihov jezik vlaški jezik ili zaik, premda nije uvijek jasno gdje započinju ta vlaška sela. No taj nadimak, koji sami stanovnici za sebe ne upotrebljavaju, nije prikladan. Činjenica je da ti ljudi, koje je mletačka vlast preseljavala iz Dalmacije u Istru od 1499. do 1651. g. i koje je zvala Morlacchi, sami sebe ne nazivaju Vlaha nego Slovinci, a svoj jezik slovinski jezik. To posebno vrijedi za stariju generaciju, koja nije polazila školu, a mlađi su ljudi u školi čuli i prigrlili ime Hrvat i hrvatski. (...). Svijest da si Slovinac i da govoriš slovinskim jezikom tako je jaka da je npr. Hrvatska narodna stranka prigodom izbora za Carevinsko vijeće u Beču bila prisiljena na svojim pozivima biračima u zapadnoj i južnoj Istri uporabiti oznake Slovinac i slovinski, jer je njih i nepismen čovjek shvaćao i upotrebljavao kao opreku nazivima Talijan, talijanski, (ili nazivu Latin, latinski za Istroromane) (...) tako je Jagić imao potpuno pravo kad oznake Slovinac i slovinski nije bio sklon smatrati proizvodom znanstvenih domišljanja povjesničara i arheologa nego preostatom starih predaja.*³

Ne ulazeći dublje u pitanja koja se nameću – raširenje, uporabu i značenje etnonima Slovinac – treba reći da na terenu nigdje nisam naišao na taj etnonim. On je u određenom razdoblju zasigurno postojao, i to posebno kao opreka, kako i Ribarić kaže, Talijanima, odnosno Latinima. Međutim, teško je do ove faze istraživanja proiniknuti u razvoj etnonima Slovinac, njegove kontaminiranosti pisanom kulturom kao i odnosa prema vlaškom i bezačkom identitetu. Razvidno je da etnonim Slovinac pripada višem koncentričnom krugu mnogostrukih identiteta, i to onom koji korelira s Latinima kao “značajnim Drugima”, a da Vlaha zajedno s Bezakima čine nižu razinu grupne pripadnosti. U svakom slučaju Ribarićeva tvrdnja o tome kako dotični stanovnici *sami sebe ne nazivaju Vlaha nego Slovinci* provjeriva je kroz usmena kazivanja ljudi rođenih početkom 20. stoljeća (pod pretpostavkom da je Ribarić u prezentu pisao o prezentu). Kazivanja o vremenu prvih desetljeća 20. stoljeća pokazuju da se tada, barem ponegdje, ljudi identificiraju kao Vlaha, a u najgorem slučaju, kako je spomenuto, kao oni koje drugi tako zovu.

Vlaški se identitet gradi ponajprije u opoziciji prema Bezakima. Kazivači najčešće ističu govorne razlike kao identitetski marker. Ta se vlaško-bezačka opozicija najčešće iskazuje oprekom zač (Bezaki) – zašto (Vlaha) i: *Bezaki govore ‘ja’, a Vlaha ‘da’.*⁴

Uz ova, spominju se i druga razlikovna obilježja:

srpskoga jezika, knjiga prva, Zagreb: JAZU, 1971., 606 – 609).

³ Ribarić, Josip. *Razmjешtaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri*. IKD Juraj Dobrila, Pazin, 2001., str. 45.

⁴ Tonina Hrelja iz Kresini, rođena 1915. godine u selu Laginji. Intervju vođen u srpnju 1996. godine. Istu opreku navodi i Miroslav Obrovac iz Kurili (Kanfanar), rođen 1948. godine: *Bezaki kažu ‘ja’, a mi ‘da’.*

Karta 1. Područja tipova ženskih nošnji u Istri (iz: Radauš Ribarić, Jelka: Ženska narodna nošnja u Istri)

Čim progovore ja prepoznam – oni govore na č, mi na ć, npr. gremo ča – gremo ća; razlika je očita. Mi ćemo reć: 'Kade si bi', a oni će reć: 'Kadi si bija?' ili 'Ćeš pojti', a mi 'Ćeš puoć'⁵... i naglasak je drugačiji.⁶

Tradicijsku nošnju kao nekadašnji identitetski marker vlašskog i bezačkog identiteta danas spominju tek poneki stariji kazivači. Ta se opreka najčešće artikulira opozicijom *brnavreke* (Vlahi) – *brageše* (Bezaki).⁷ Već i sam naziv *benevreke*, *brnavreke*, *brenevreke* za duge, uske hlače od bijelog sukna koje su prepoznate kao vlaški marker ukazuje na njihovo dinarsko, srednjodalmatinsko podrijetlo. Osim južne i zapadne Istre, takve

⁵ Riječ je o diftongaciji koja se ponekad vidi kao zavijanje. M. P. iz Križanci, rođena 1984. godine, govoreći o razlici Vlaha i Žminjaca (u značenju stanovnika Žminjštine) na koje ograničava Bezake, kaže: *Bitna razlika je u govoru zato jer, konkretno Žminjci zavijaju jako... nemam pojma kako da se drukčije izrazim... to ne možeš naučiti, ili si rođen ili od malog učiš taj govor... točno se osjeti kad ni ki od tamo.*

⁶ M. B. iz Pazina rođena u Modrušanima (Žminj) 1942. godine. Intervju vođen u lipnju 2001. godine.

⁷ Blagonić, Sandi. N. dj., str. 148.

hlače nalazimo i na području Ćićarije, ali i u istočnoj Srbiji kod Vlaha, kod Rumunja, dijela Bugara te Albanaca.⁸ Hlače pak od tamnosmeđeg sukna koje dopiru do pola lista i nisu, kao *brnavreke*, priljubljene uz nogu,⁹ bezački su identitetski marker.¹⁰ Unatoč činjenici da su se takve hlače nosile na području srednje Istre i Labinštine, za stanovništvo na Kanfanarštini i Žminjštini one su oznaka bezačke pripadnosti.¹¹ Isto tako, analiza ženske narodne nošnje u Istri pokazuje određene specifičnosti nošnje koja se značajno poklapa s prostorom Vlašije¹² (usp. karta 1.), iako na tom području postoje određene inačice u klinastom ruhu, tako da ga Jelka Radauš Ribarić dodatno subdivizionira na prostor zapadne i južne Istre.¹³

Dok su kod kazivača starije generacije ti identiteti određeni i sjećanjem na neka- dašnju distinktnost u odijevanju, u kazivanjima mlađe generacije tradicijska nošnja nije percipirana kao vlaško-bezačka distinktnost. U prošlosti je tradicijsko odijevanje koje tendira ustabiljenju (posebno iz rakursa današnjeg cikličko-dinamičkog modnog ritma) trebalo, kod onih grupa koje su se na taj način razlikovale, biti značajnom sastavnicom identiteta. Ono je, poput jezika, u seoskoj sredini bila naturalizirana činjenica utkana u cjelokupnu društvenu strukturu. U uvjetima relativno male društvene pokretljivosti nošnja je mogla biti shvaćena kao datost gotovo na način gdje je to drugdje boja kože. Međutim, i ovdje treba biti precizniji. Iako će Bezak biti prikazan, pa i kod kazivača, odjeven u suknene tamne *brageše*, nasuprot svijetlim vlaškim *benevrekama*, među Bezakima je, prema autobiografskim podacima Zvane Črnje, postojalo razlikovanje između seoskog i građanskog sloja – upravo i kroz odijevanje. Hrvatski *grajani* Žminja na Bezačiji *su na seljake gledali s distance, često i s prezirom*.¹⁴ Svjedočenje se odnosi na razdoblje postupnog iščekavanja tradicijskog načina odijevanja, a upravo je ono bilo plastični pokazatelj seljačke pripadnosti. Usložnjavanje načina života značilo je i poprimanje više identiteta. Tako se u Žminju između dva svjetska rata razlikuje talijanska zajednica od hrvatske zajednice (s većom ili manjom nacionalnom identifikacijom), kao i *grajani* od seljaka.¹⁵ Socijalna distanca koja je postojala prema seljacima,

⁸ Peruško, Tone (i dr.). *Knjiga o Istri*. Zagreb: Školska knjiga, 1968., str. 68.

⁹ "Brnavreke" su stoga za ljetnih vrućina bile posebno nepraktične. Kazivačica iz Modrušani, rođena na Vlašiji, sjeća se kako je ocu nakon nedjeljne mise skidala hlače natopljene znojem povlačeći nogavice hlača jer to sam nije mogao učiniti (Modrušan, Ana. Intervju vođen u veljači 1997. godine).

¹⁰ Blagonić. Sandi. N. dj., str. 148.

¹¹ Isto.

¹² Isto.

¹³ Usp. Radauš Ribarić, Jelka. *Ženska narodna nošnja u Istri*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku (etc.), 1997., str. 44.

¹⁴ Črnja, Zvane. *Život u žrnju: politička autobiografija*. Zavičajna naklada. Pula: Žakan Juri, 1997., str. 23.

¹⁵ Isto.

s druge strane, nije priječila, u interakciji s Vlahima, dijeljenje zajedničkog, bezačkog identiteta u kojem sudjeluju kako *grajani*, tako i seljaci: *U dječjim svađama na poljima uz kunfin rugali smo im se* (Bezaki Vlahima; op. S. B.) *'Vlah prđigrah!'*¹⁶

Uz nošnju se, kao identitetski markeri, spominju i određene razlike u drugim elementima materijalne kulture. Etnonim Vlah reflektira se na naziv preslice sa širokim ušima. *Kopljasto-kružnu preslicu* za koju Josip Milićević smatra prikladnim naziv *barbanska preslica* stoga što se Barban smatra središtem njihova potjecanja i što je više kazivača potvrdilo taj naziv,¹⁷ u selu Foli nazivaju *vlaška preslica*.¹⁸ Iako raširen i izvan Vlašije, takav tip preslice dominantan je na Vlašiji i vjerojatno predstavlja jedan od kulturnih elemenata doseljenika u Istru tijekom 16. i 17. stoljeća.

Gdjekad se u literaturi Bezakima pripisuje ranije doseljenje. Na to upućuje analiza govora središnje Istre koji pripadaju starijem slavenskom doseljenju. Nikola Marić iz Marići o tome govori: *Bezaki su stariji jer su oni zaposjeli bolju zemlju, di ima više šume i dobrih Vala, a mi Vlaha smo došli na krš, i tu smo morali velike muke napraviti da bi dobili dobro polje, a di su oni došli, već je bila dobra zemlja*.¹⁹

S tim u vezi, potrebno je primjetiti kako je niz kulturnih elemenata novodoseljenog stanovništva značajno prevladao na području Vlašije. Međutim, i kod Bezaka, iako ponajprije govor upućuje na njihovo starije doseljenje, nalazimo niz sela što su ih osnovali novi doseljenici na austrijsko područje – poput Modrušani (s područja Modruške biskupije) ili Otočani (s područja Otočca) naseljenih uz granicu na austrijskoj strani između Žminja i Svetvinčenta.²⁰

Kazivačica rođena u Modrušanima 1942. godine na pitanje o vremenu dolaska Vlaha, odnosno Bezaka, u Istru, pa i osnivanju sela Modrušani, kaže kako se o tome nikada nije pričalo, a o podjelama na Vlahe i Bezake izjavljuje: *To kao da je oduvijek tako bilo*.²¹ To ne isključuje mogućnost da je u prijašnjim razdobljima sjećanje na kolonizaciju (koje je svakako postojalo) bilo markerom vlaščkog identiteta – kako bi se moglo zaključiti iz tvrdnje kazivača iz Marići, ali ni mogućnost da je to kazivač jednostavno usvojio, izravno ili neizravno, kroz medij pisane kulture.

Reminiscencije na austrijsko-mletačku granicu, odnosno nekadašnje mletačko, odnosno austrijsko podaništvo, utkano je u identitete Vlaha i Bezaka na Žminjštini, Kanfanarštini i Svetvinčenštini. Kazivač na Vlašiji²² o tome kaže:

¹⁶ Isto, str. 12.

¹⁷ Milićević, Josip. *Istarsko rukotvorstvo*. Doktorska disertacija. Ljubljana, rukopis, 1986., str. 71.

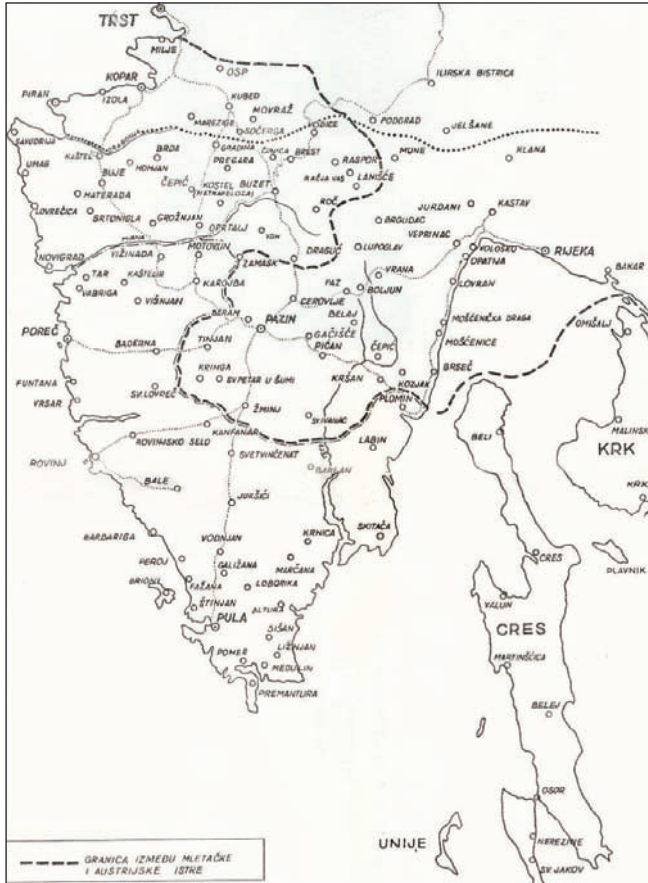
¹⁸ Šišović, Davor. Vlaha i Bezaki, *Glas Istre*, 14. 03. 1997.

¹⁹ Isto.

²⁰ Blagonić, Sandi. N. dj., str. 149.

²¹ M. B. iz Pazina, rođena u Modrušanima (Žminj) 1942. godine. Intervju vođen u lipnju 2001. godine.

²² Nikola Marić iz Marići.

Karta Istre s ucrtanom austrijsko-mletačkom granicom
(iz: Milanović, Božo: Hrvatski narodni preporod u Istri)

*Mi smo bili pod Benece i mi smo se zvali Benečani, a priko je bila Kraljevina. Dončiči su prvo selo od našega sela koji su na Bezačiji.*²³

slično kao i kazivačica na Bezačiji:

*M. B.*²⁴: *Nekadašnja, granica... između Mletačke i Austrije... ili koga... sad je granica između Bezaka i Vlaha kod nas – dijeli Savičenštinu i Kanfanarštinu od Žminjštine. Mi smo na toj granici. ... Od malena sam čula tu priču da je granica ispod Modrušani, negdje na pol puta između Kanfanara i Modrušani i onda gore kod Frlini, prema Savičenti – jedan uski puteljak.*

²³ Šišović, Davor. N. dj.

²⁴ M. B. iz Pazina, rođena u Modrušanima (Žminj) 1942. godine. Intrervju vođen u lipnju 2001.

S. B.: *Kada je postojala ta državna granica?*

M. B.: *To ne znam. Kad si dijete i kad tako čuješ to prihvatiš kao činjenicu.*

Iz ovih je izjava jasna nerazdvojnost subetničkog i nekadašnjeg državnog pripadanja.

Granica Vlačije, a onda i Bezačije, s obzirom na to da međusobno graniče, zapravo se tek dijelom može odrediti nekadašnjom austrijsko-mletačkom granicom. Podudarnost austrijsko-mletačke granice s Vlačijom i Bezačijom nalazimo između Žminja i Kanfanara te Žminja i Svetvinčenta. Selo Frlini, što se nalazi na glavnoj cesti između Žminja i Svetvinčenta, prvo je selo na Vlačiji, a granicu između Vlačije i Bezačije, kako sam saznao u Modrušanima, predstavlja puteljak na samom ulazu u Frline. Na potezu od Žminja prema Kanfanaru, sela Kresini i Debeljuhi su na Bezačiji, a Kanfanar predstavlja početak Vlačije. To je područje na kojem kod svih kazivača postoji unisono definiranje vlačko-bezačke granice.²⁵

Zanimljivo je da intervjuirani stanovnici u selima Poreštine smatraju Tinjance Bezjakima, iako se osnovna razlika između Vlaha i Bezjaka očituje u jezičnim karakteristikama iskazivanima primjerice u opoziciji *ja – da, zašto – zač*. Po tom parametru, stanovništvo Tinjanštine ne bi ulazilo u kategoriju Bezjaka. S druge strane, stanovnici sela na Tinjanštini (npr. Vitasi, Červari) smatraju sebe Vlahima ili pak priznaju da ih tako nazivaju Bezaki. Objašnjenje možda leži u nekadašnjem pripadanju Tinjana Pazinskoj knežiji, pa ih u selima oko Žbandaja (nekada na mletačkoj strani) doživljavaju različitim, prilično zamagljenim entitetom. Uz to, riječ je i o pripadanju različitim općinama granica kojih se poklapa s austrijsko-mletačkom granicom – još u devedesetima Tinjan pripada Općini Pazin, a navedena sela Općini Poreč. Danas je nekadašnja granica ujedno međa općina Tinjan i Poreč. Isto tako, ne treba zaboraviti greške u određivanju ojkonimskih granica kod stanovnika koji se ne nalaze blizu takvih granica ili između kojih postoji manja interakcija.

Moguće je da nepoklapanje prostiranja granice subetnije s nekadašnjom mletačko-austrijskom granicom valja tražiti u činjenici da su manje skupine novog stanovništva doseljavane ili su bježale na austrijsko područje Pazinske knežije.

Ni na istoku Istre nekadašnja austrijsko-mletačka granica nije ujedno granica Vlaha i ne-Vlaha, iako pod Mletačkom Republikom područje oko Labina nije štokavizirano i ne spada na Vlačiju. Njima (Labinjanima, op. S. B.) *je cio taj kraj od Raše preko Kanfanara do Tinjana i Poreča bila divlja, neodmjerena, nedisciplinirana, polurazbojnička Vlačija*.²⁶ Manje doseljenja na Labinštinu, vjerojatno i njezina geografska zatvorenost

²⁵ Blagonić, Sandi. N. dj., str. 149.

²⁶ Balota, Mate. *Tijesna zemlja: roman iz istarskog narodnog života*. Reprint. Pula: Amforapress (etc.), 1996., str. 63.

(Raški kanal, Plominski zaljev, rijeka Raša i nekadašnje Čepičko jezero), utjecali su na njezine jezične i druge specifičnosti, a onda i njezinu drugost.

Ovdje je potrebno navesti još jedan problem: ograničavanje etnonimskog protezanja. Bezjaki na južnoj Pazinštini te Bezaki na Žminjštini na različit način definiraju protezanje, a time i pripadanje bezačkoj etniji.

Kazivačica rođena u Ježenju južno od Pazina (sada nastanjena u Tinjanu) Beza-kima drži stanovnike sela:

E. D.: Ovako: Ježenj, gore Heki, Grubiši, Žberlini, Trošti – tako, eko.

S. B.: A da li su vama Žminjci i okolna sela bili Bezaki?

E. D.: Ne, ne nikada nismo spominjali...

S. B.: A da li je Pazin?

E. D.: Ne, ne to je grad, to je gradsko pleme.

S. B.: A Gračišće i ona strana?

E. D.: A ne, ne, ne. Ništa, ono ne.

S. B.: A di su Vlahi?

E. D.: Tinjanci, Hristići... sve ova Vlašija dole... Za nas tu je bio početak... Dole: Brijaki, Hristići, Milinki, Grimani, Srbinjak – sve ča ide niže.

S druge strane, na Žminjštini ograničavaju Bezake na Žminjštinu isključujući tako spomenute Bezake u selima nedaleko od Pazina.

M. B.: Za nas smatramo Bezačija je Žminjština, a Vlašija je Kanfanarština, Savičenština prema dole, prema Puli. Sad koliko obuhvaća... Mi smo bili granični... Za nas su bili pravi Vlahi područje Savičenščine i Kafanarščine.

S. B.: A što su Ježenjci i stanovnici okolnih sela?

M. B.: Ma mi smo bili daleko. Nismo razmišljali tako daleko, zgoron su nan bili Pazinjani, Pazinščina, a dole Vlahi.

S. B.: A Tinjanci?

M. B.: Ma Tinjance nismo tako gledali. Jer smo bili na granici ovih tako da su oni nas Bezaki, mi njih Vlahi. Onda smo se mi s njima uspoređivali više,²⁷

ili:

S. B.: Di bi bile sjeverne granice Bezačije, kad bi ti crtala Bezačiju?

M. P.: Damianići...

S. B.: Sveti Petar?

M. P.: Ne, Sveti Petar...oni govore 'dojdi', mi 'pridi'...

S. B.: A Pazinjani i Pazinština?

M. P.: To nemam pojma.²⁸

²⁷ M. B. iz Pazina, rođena u Modrušanima (Žminj) 1942. godine. Intervju vođen u lipnju 2001. godine.

²⁸ M. P. iz Križanci (Žminj), rođena 1984. godine. Intervju vođen u lipnju 2001. godine.

Promatramo li perspektivu aktera u definiranju granica svoje grupe, opravdano se možemo zapitati je li riječ o jednoj ili dvije zasebne skupine Bezaka²⁹ koje grubo možemo smjestiti između Pazina i Svetvinčenta. Po određenim etničkim markerima (etnonim – u obliku Bezaki na Žminjštini, odnosno Bezjaki oko Heki, stereotipi, donekle govorne značajke koje se koriste kao razlikovne naspram Vlaha; iako postoje i bitne razlike; nekadašnja nošnja) mogli bismo, posebno iz objektivističkog rakursa shvaćanja etničkih skupina, reći da je riječ o jednoj grupi – posebno i stoga što su teritorijalno povezane. S druge strane – akteri određenu solidarnost iskazuju unutar granica kojima oni sami definiraju svoju etničku grupu. Očito da je učestalost društvene interakcije suodnosna poimanju i konstruiranju granica svoje grupe. Slijedom toga “više” su Vlaha “oni bliže”. Za stanovnike sela Heki i okolnih sela Vlaha su prije svega stanovnici na Tinjanštini, za razliku od Bezaka na Žminjštini kojima su stanovnici na Kanfanarštini i Svetvinčenštini Vlaha *par excellence*. Ipak, određenu povezanost sa Žminjštinom iskazuje kazivač rođen u Hekima. Njih združuje mekoća, naspram tvrdoće stanovništva preko Drage:

Meni je iz djetinjstva, iz mojeg direktnog iskustva bilo, budući da tada je sredina mala – nisu to današnje komunikacije, da je naš kraj – pazinski kraj i Žminjština bismo bili taj osjećaj – to smo mi, ti mehki, već Supetarci su već trdi, a osobito, sasvim je drugi pojam ono preko Drage, ono je sasvim drugi svijet. To je kao jedna prirodna granica koja je u našoj svijesti, psihološki bila granica jednog sasvim drugog svijeta ljudi.³⁰

I kazivačica na Bezačiji, iako ne svrstava Ježenjce i okolna sela u Bezake, iskazuje sličnost stanovnika Bezačije i Pazinščine:

To se već držalo za bolje ljude (Pazinjane; op. S. B.), i sličniji su bili nama u govoru i mentalitetu.³¹

Određiti čvrsto granice subetnija problem je koji možemo dovesti u vezu s problemom odnosa egzo i endodefiniranja. Obrazac koji se u etnološkim interpretacijama kadšto stereotipno nekritički ponavljao jest onaj o stalnom prenošenju etnonima na “one druge”, “one dalje”, “one gore”, pa je u konačnici taj etnonim izmicao kao grupna samodefinicija. To se izbjegavanje najčešće objašnjavalo negativnim konotacijama koje neki etnonim nosi.

Iako ćemo na terenu upravo naići na etnonimsko pomicanje, čini se da taj obrazac dijelom treba podvrći kritici. Nepristajanje da se bude označen nekim etnonimom nije isključivo rezultat deprecijativnosti etnonima, već i pojednostavnjenja koja su proizlazila iz specifičnih vizura odakle se subetnije promatraju. Takvo je zaključni-

²⁹ Oblik Bezaki koristi se na Žminjštini, a Bezjaki u selima nadomak Pazina.

³⁰ Hek, Antun iz Pazina, rođen u Hekima (Pazin) 1945. godine. Intervju vođen u srpnju 2001. godine.

³¹ M. B. iz Pazina, rođena u Modrušanima (Žminj) 1942. godine. Intervju vođen u lipnju 2001. godine.

vanje opravdano samo kada se istražuje na širokom području, pa je moguće ustanoviti izmiče li etnonim u potpunosti kao samodefinicija. S druge strane, često se prenošenje etnonima događa zbog udaljenosti između nekih skupina koja rezultira proizvoljnošću utvrđivanja granica.

Tako će na Bužeštini vrlo često reći kako Vlašija počinje južno od Pazina, što onda potpuno krivo uključuje i Žminjštinu, pa se odbijanje Žminjaca da budu Vlahi ne može izravno povezati s deprecijativnošću toga naziva i konteksta u kojem se upotrebljava.

Kazivač D. B. iz Pazina, rođen u Pagubicama (Općina Cerovlje) 1944. godine iskazuje svoj etnonimski zemljopis:

D. B.: Vlašija je počinjala zajno tu – od Pazina dole. Vlašija da počinje zajno tu od Pazina zdolon, a pokle gore su bili Čići – Lupoglav i zgoron. Za Bazgone ni se čulo, ni se govorilo tu.

S. B.: Kako ste prepoznavali Vlahe?

D. B.: A nismo. Kad smo malo kontaktirali s njima. Mi na kaj, Cerovljani na ča. A Vlahi ne znan – su bili kao dalje. Kao Vlahi, nisu ih cijenili, kao da su ladri i to, se govorilo jedan put.

Takovo smještanje Vlaha potvrđuje i M. B. iz Pazina³² koja s Bezačije šezdesetih godina dolazi raditi na Cerovljanštinu:

Kad sam ja došla tamo šezdeset i druge onda su meni govorili da sam Vlahinja, i meni ni bilo drago da sam Vlahinja kad smo se smatrali Bezakima.

Kada bismo krenuli tragom prvog kazivanja – paradigmatškog za područje Grimalštine – mogli bismo ustvrditi kako znatno južnije od Pazina stanovništvo odbija biti Vlahima. Kad bismo bili uporniji naišli bismo na njih na Svetvinčenštini ili Tinjanštini. Isto tako ni Lupoglavci kao ni njima bliže stanovništvo sebe neće držati Čićima kako ih kazivač na Grimalštini klasificira.

Kako je već spomenuto, nejasnost rasprostiranja i općenito oslabljenost identiteta proporcionalna je s udaljenošću od mjesta dodira subetnijska. Stanovnici mjesta u zaleđu nekadašnje austrijsko-mletačke granice, okruženi selima s kojima dijele elemente koji su markeri na samom graničnom području, imaju manju svijest o jezičnim, povijesnim, teritorijalnim i vrijednosnim diskriminantama, a time i oslabljeniji identitet od stanovništva uz granicu.

Zamjetno je i značajno ograničavanje etnonima na područja župa. U percepciji pojedinih kazivača, župska pripadnost kolidira s pripadanjem određenoj subetnijski sužavajući njezinu rasprostranjenost. Različita župska pripadnost otvara kategoriju mi - oni koja ne dopušta da oni – pripadnici druge župe – budu mi – kao pripadnici iste subetnijske.

³² M. B. iz Pazina, rođena u Modrušanima (Žminj) 1942. godine. Intervju vođen u lipnju 2001. godine.

Tako npr. kazivačica u Krasu³³ tvrdeći kako: *Bazgoni je sa Humščina*, Ročko Polje ne smješta u Bazgoniju jer: *Ročko Polje je pod Roč*.³⁴ Kazivač u Ročkom Polju pak upravo stanovnike Ročkog Polja smatra Bazgonima, dok stanovnici obližnjeg sela Krasa to nisu – oni su naime *Humjani*.³⁵

Simplifikatorsku tendenciju egzogene kategorizacije³⁶ koja ne nijansira različitost “onih drugih” možemo naći na nizu primjera. U tom kontekstu zanimljiva je izreka zabilježena u Galižani, u kojoj su benevrecke, koje su još početkom dvadesetog stoljeća vlaško-bezačka diskriminanta, ovdje protegnute, s pejorativnim prizvukom, na supra-identifikacijsku, slavensku razinu: *Che Dio ne delibera dei lampi a dei toni – e de le branevrèche dei s'ciavoni*³⁷ – *Neka nas Bog oslobodi munje i groma – i slavenskih benevrecka*.³⁸ Ovdje doduše nije riječ o izravnom egzodefiniranju, već o prijenosu etnodiferencijskog elementa s niže na višu razinu kao oznake za cjelokupno slavensko stanovništvo, odnosno značenja koja ono proizvodi.

Obrnut proces, gdje se užim etnonimom obuhvaća šira pripadnost, vidljiv je u strofi pjesme iz Vodnjana Canto popolare istriano koja slavensko stanovništvo, s dozom pejorativnosti, obuhvaća nazivom Čići:

<i>A Pola i ga la Rena</i>	<i>Pula ima Arenu</i>
<i>el Ginasio ga Pisin</i>	<i>Gimnaziju ima Pazin</i>
<i>per insegnarghe ai 'cici'</i>	<i>da nauči 'ćice'</i>
<i>qualcosa de latin.</i>	<i>ponešto latinskog.</i> ³⁹

³³ M. G., rođena 1921. u Bernobićima (Hum); intervju vođen u travnju 1998. godine.

³⁴ Taj je dio razgovora tekao ovako:

M. G.: *Bazgoni je sa Humščina*.

S. B.: *Ima ih u Buzetu?*

M. G.: *A ne, ne.*

S. B.: *A Roč?*

M. G.: *Ne, nanka Roč.*

S. B.: *A Ročko Polje?*

M. G.: *Nije Ročko Polje Bazgonija, Ročko Polje je pod Roč. Samo Humščina* (je Bazgonija, op. S. B.).

³⁵ *A ne, Humjani so oni. Pod Hum spada.* (Glavić, Remido iz Ročkog Polja (Roč), rođen 1934. godine. Intervju vođen u travnju 1998. godine).

³⁶ [Poutignat, Philippe i Streiff-Fenart, Jocelyne] Putinja, Filip i Stref-Fenar, Žoslin. *Teorije o etnicitetu*. Zemun: Biblioteka XX vek – Beograd: Čigoja štampa. 1997., str. 162, 163.

³⁷ Vätova, Giuseppe. *Racolta di proverbi istriani*. Venezia: Istituto tipografico editoriale S. Nicolò di Lido, 1963., str. 448.

³⁸ Prijevod prema: Bertoša, Miroslav. *Etos i etnos zavičaja*. Pula – Rijeka: Čakavski sabor, 1985., str. 276. Izreka je zabilježena i u Vodnjanu: *Che Deijo a ne deleibera dai lampi e dai toin – e da le branevrèche dei s'ciavoin* Vätova, Giuseppe. *Racolta di proverbi istriani*. Venezia: Istituto tipografico editoriale S. Nicolò di Lido, 1963., str. 448.

³⁹ Donorà, Luigi. *Antiche musiche sacre e profane di Dignano d'Istria*. Trieste: Università Popolare (etc.), 1997., str. 151.

Ovdje nije riječ o pojednostavnjenju proizašlom iz neznanja. U mletačkom govoru Pule i Trsta "chicchio" označava slavenskog seljaka Istre.⁴⁰ Isti se etnonim, u obliku "Cić", protegnut na sve stanovnike Istre (koje se naziva "Istrijancima") koristio tridesetih godina 20. stoljeća u Imotskoj krajini.⁴¹ Udaljenost i smanjena komunikacija korelira s pojednostavnjujućim obrascem koji, kako je vidljivo, egzodefiniranje nerijetko posjeduje.⁴²

2.

Najizrazitiji i najrašireniji stereotipi koji se danas susreću na istarskom poluo-toku jesu oni o vlaškoj agresivnosti, prodornosti i lopovluku.⁴³

Uspoređujući Vlahe i Bezake, Božo Milanović kaže kako Vlaha zaostaju za Bezakima još i u *prvoj polovici 20. stoljeća donekle kulturno i moralno, ali su zato bili uvijek živahniji, lukaviji i borbeniji*.⁴⁴ Govoreći pak nešto dalje o karakteru istarskih Hrvata, nižući pritom primjere u kojima su se talijanski intelektualci u 19. stoljeću izrazito pozitivno izrazili o njihovim karakternim crtama, primjećuje kako je ipak među istarskim Hrvatima u 19. stoljeću *bilo i zavisti, osvete i zločina – osobito na Poreštini i Vodnjanštini* (dio teritorija Vlašije, op. S. B.). *Zbog tih se pojava neki putnici u prvoj polovici 19. st. i već prije pod Venecijom nisu usudili ući u unutrašnjost Istre*. Milanović ipak ublažava: *Uza sve to broj zlih nije tako velik, da bi se po njima mogao suditi sveopći ondašnji karakter naroda*.⁴⁵

Ive Rudan, u razgovoru sa seljakom iz sela Hrelići kraj Krnice šezdesetih godina 20. stoljeća, bilježi kako su Vlaha *malo oštrij ljudi nego Bezaki, ma ne slabi*, kao i to kako im je uvijek *na gancinu rošta kosir ili mršan*.⁴⁶

U "Istarskim pričicama" koje objavljuje u Vijencu 1879. i 1880. godine Matko Laginja, opisujući izgled seljaka kojeg susreće između Baderne i Sv. Lovreča, uz dugu ječermu, tijesne benevrecke, klobuk i bijelu košulju, očito pod utjecajem stereotipa o agresivnosti Vlahā, zamjećuje i jedan detalj: *Iz džepa na hlačah viri mala dageta t. j. nož u*

⁴⁰ Skok, Petar. N. dj., str. 328.

⁴¹ Kutleša, Silvestar. *Život i običaji u Imotskoj krajini*. Imotski: Matica hrvatska – ogranak Imotski (i dr.), 1997., str. 448.

⁴² Slično možemo bilježiti i s etnonimom Kranjac, koji je u nekim krajevima Hrvatske bio oznaka za Slovenca, ili u Francuskoj, gdje se u kolonijalnom razdoblju crno afričko stanovništvo naziva Senegalcima, dok se u Sjedinjenim Državama stanovnike arapskog podrijetla nazivalo Sirijcima (usp. [Potutignat, Philippe i Streiff-Fenart, Jocelyne] Putinja, Filip i Stref-Fenar, Žoslin. *Teorije o etnicitetu*. Zemun: Biblioteka XX vek – Beograd: Čigoja štampa. 1997., str. 163).

⁴³ Blagonić, Sandi. N. dj., str. 150.

⁴⁴ Milanović, Božo. *Hrvatski narodni preporod u Istri*, knj. 1, Pazin: IKD Juraj Dobrila, 1991., str. 132.

⁴⁵ Isto., str. 133.

⁴⁶ Rudan, Ive. *Istarskim raskrižjima*. Pula: Istarska naklada, 1983., str. 236.

*korica, koj je već mnogoga prisilio odsjediti danke u koparskoj tamnici. Krv u naroda topla, a paragrafi kaznenog zakona ledeni, da ledeni kao pravi led!*⁴⁷

U selu Radoši na Poreštini zabilježio sam priznanje: *Nama reču Vlaha, a zovu nas i Žbandarioli* (po selu Žbandaj, op. S. B.). Uz to, za stanovnike Žbandajštine postoji izreka motivirana stereotipom o njihovoj agresivnosti: *Bona šera con la manera* (Dobra večer sa sjekirrom). Ovdje se kao posebno agresivni u prvoj polovici 20. stoljeća navode stanovnici sela Ladrovići: *za kvart zemlje bi se poklali*⁴⁸, *lopovi, barufanti*,⁴⁹ *uzeli bi veticu*.⁵⁰ Reflektiranje agresivnosti interpretira se samim nazivom sela Ladrovići izvodeći ga od talijanskog *ladro* – lopov.⁵¹

Zajedno s etnonimima Vlaha i Bezaka egzistira lokalniji identitet: Prekodražani (koji za Vlahe koriste Bezaki), odnosno Prikodražani (koji koriste Vlaha). Tako ljudi sa suprotnih strana Drage nazivaju jedni druge.⁵²

U Modrušanima na Bezačiji zabilježio sam izreku za Prekodražane (ujedno i Vlahe): *Dobro jutro s kosirićen, dobar večer z rankonićen*.⁵³ Na Bezačiji se ta izreka objašnjava agresivnošću Prekodražana (sela u Tinjanštini od kojih se u Žminjštini najčešće navode Barat, Radetići, Kringa). Sasvim drugačiju racionalizaciju te izreke zabilježio sam u Modrušanima na Bezačiji od žene rođene 1913. godine u selu Maružini kraj Kanfanara na Vlašiji (na istoj strani Drage kao i Modrušani).⁵⁴ Ona izreku povezuje s vlaškim bavljem ovčarstvom, odnosno korištenjem *kosira* i *rankuna* za obranu stada.⁵⁵

Sličnu racionalizaciju nalazimo i u sljedećem primjeru. U Pazinštini se, napose kada se referira na vrijeme prvih desetljeća 20. stoljeća, Tinjanci često karakteriziraju kao lopovi. Tome se nalazi potvrda i u visokim zidovima kojima su u Tinjanštini ograđena dvorišta. Ti su zidovi, navodno, sagrađeni da bi zaklanjali ukradene stvari. Primijetivši jednom prigodom da takvih visokih zidova ima i u Tinjanštini susjednim područjima, dobio sam odgovor kako je to zbog obrane od lopovskih nasrtaja Tinjanaca.⁵⁶

⁴⁷ Laginja, Matko. *Što imamo u Istri*. Zagreb: Consilium, 1994., str. 19.

⁴⁸ Pribetić, Ana iz Filipini (Poreč), rođena 1904. godine. Intervju vođen u kolovozu 1996. godine.

⁴⁹ Od tal. *baruffa* – tučnjava, svađa.

⁵⁰ V. V. iz Veleniki (Poreč), rođen 1922. godine. Intervju vođen u kolovozu 1996. godine.

⁵¹ Blagonić, Sandi. N. dj., str. 150.

⁵² Isto.

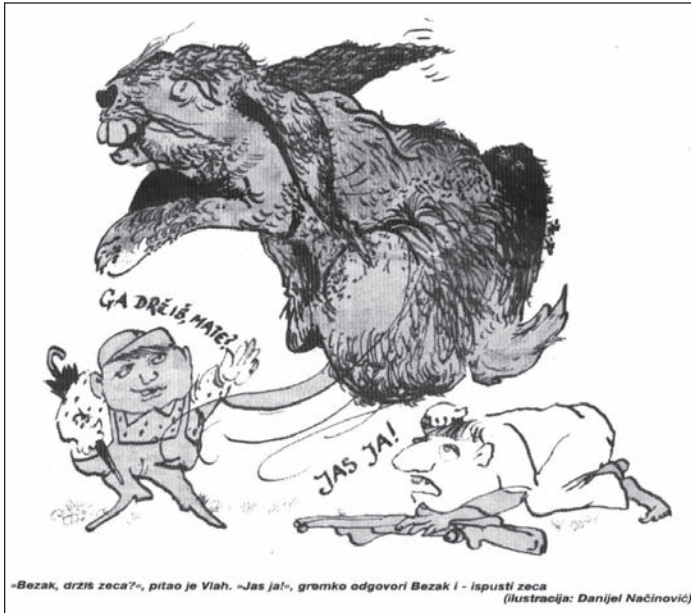
⁵³ Modrušan, Edvide iz Modrušani (Žminj), rođena 1908. godine. Intervju vođen u srpnju 1996. godine.

⁵⁴ Ana Modrušan, r. Burić. Intervju vođen u veljači 1997. godine.

⁵⁵ Blagonić, Sandi. N. dj., str. 151.

⁵⁶ Isto.

Niz izreka i anegdota⁵⁷ zabilježenih na Vlašiji stereotipizira Bezake. Primjerice: *Bezak vraća dvi krave, jenu zgubi, drugu ne. On para da je kut, pak je kantun.* Kazivačica⁵⁸ nije znala pobliže objasniti značenje tih stihova osim opaske *to su škerci*.⁵⁹ Uz to, treći je stih izgovarala i ovako: *... jednu para da je kut.* Dubravka Bratoljić je inačicu te izreke zabilježila u Muntrilju na Vlašiji: *Bezak vraća dvi krave, jenu zgubi, druge ni*.⁶⁰ U izreci se

Ilustracija uz tekst 'Vlahi i Bezaki' u Glasu Istre od 14. 03. 1997.

⁵⁷ Osim anegdota, u Istri su općenito raširene rugalice koje se odnose najčešće na seosku, ali i etnijsku identifikaciju. Tako su se npr. Bezaki rugali Vlahima ovako: *Vlah prdi grah, seri bob na kondot* (Modrušani). Riječ je o prilično raširenoj rugalici koja se onda može naći i u različitim varijantama poput: *Vlah prdi grah, seri bob, uži hižu pa biži van* ili *Vlah prdi grah, seri leću, beri bob i naberi ga punu vreću i vrag ti uza sreću* (Smoljanci) (Bratoljić, Dubravka. Etnografski zavod Filozofskog fakulteta u Zagrebu, n. z. br. 77, 1986.). Sredinom 19. stoljeća Jakov Volčić svjedoči o sličnim, nadmudrivački intoniranim verbalnim interakcijama: *... ako se ta* (Bezak; op. S. B.) *na onega pozov* (na poziv Vlahu; op. S. B.) *oglasi: Ča? mu se on naruga: Čakolte! Ako mu se oglasi z oj! mu reče: Joklote!* (Volčić 1959.; reprint u: Jembrih, 1988: 65). Kazivač rođen u Hekima 1945. godine sjeća se interakcije s djecom iz Svetog Petra u Šumi: *vikali smo im 'Supetarci dagetarci, gnjila repa, prten žep'. Ruganje da su dagetarci, da bi s nožem, ali da su zapravo gnjila repa, aa prten žep(?) ne znam od kud je nastao taj izraz, to je dakle jedna formulacija s kojom smo se njima rugali, a mislili kako su oni jači i opasni i onda su oni s druge strane, sjećam se, te stvari neke uvijek ti ostanu: 'Bepo, Bepo zguli pištolo' kao prijatnju, a mi s druge strane: 'Bepo, Bepo zguli repo'* (Hek, Antun iz Pazina, rođen u Hekima; Pazin; 1945. godine. Intervju vođen u srpnju 2001. godine).

⁵⁸ Ana (Radolović) Pribetić iz Filipini (Poreč), rođena 1904. godine. Intervju vođen u kolovozu 1996. godine.

⁵⁹ Od tal. scherzo – šala.

⁶⁰ Bratoljić, Dubravka. N. dj.

očito aludira na neinteligenciju Bezaka čime je motivirana i sljedeća anegdota što sam je zabilježio u selu Vitasi kraj Tinjana⁶¹, a donosim je u obliku zabilježnom u selu Foli kraj Svetvinčenta:

*Jedan put su se lovili Vlah i Bezak, su zeca držli z ussti, i sad ki će ga imeti? Vlah ga je drža z zubi, i je pita Bezak - držiš, Vlah? A Vlah je kroz nos reka - mhm! A Vlah pita potle njega - držiš ti, Bezak? Bezak je reka ja da! I je dopra usta i Vlah mu je uze zeca.*⁶²

Ista se anegdota, ali s Vlahom u obrnutoj ulozi, odigrava između Vlaha i Labinjana, naravno u interpretaciji Labinjana.⁶³

Bezak se, slično stereotipiziran, javlja i u anegdoti koju Ivetac veže uz sajmove u Višnjaju: *Bezjaku je, na primjer, ostao u košu zadnji praščić za prodaju. Pojavio se Talijan i obraća se našem čovjeku na svom jeziku: 'Per questo porchetto vi do 50 lire...'* (Za tog praščića dajem van 50 lira...). *Ne razumjevoši, Bezjak će na to: Cinkvantaj ne cinkvantaj; manje kvarnar ti ga ne dan!*⁶⁴

Unatoč tome što je razbojništvo (*brigantaggio*) i krijumčarenje (*contrabando*), posebice sitne i krupne stoke, višestoljetna konstanta, kolektivno se sjećanje u objašnjenju agresivnosti Vlaha, pa onda i blagosti Bezaka, referira na recentnije iskustvo prvih desetljeća 20. stoljeća, napose na razdoblje između dva svjetska rata.⁶⁵

Kazivačica iz Šćulci⁶⁶ (Bužeština), rođena 1927. godine, o Vlahima kaže:

N. N.: *Kaj je od onega Limskega kanala, od Zminja su Vlahi.*

S. B.: *Kakvi su Vlahi?*

N. N.: *A Vlahi, isto su po svoje (smijeh) ... oni so voleli krast. Oni su dosta vola ukrali.*

S. B.: *Vola?*

N. N.: *Voli, da. I onda su ih vozili u Linski kanal i tamo su ih stavili na barka i so sli u Italija.*

S. B.: *Od kud najviše? S kog područja?*

⁶¹ Blagonić, Sandi. N. dj., str. 152, 153.

⁶² Šišović, Davor. Vlaha i Bezaki, *Glas Istre*, 14. 03. 1997.

⁶³ *Čepali so Labinjon i Vlah zica nasret raškega mosta i nikakor da se nagode ot kega je. Labinjon će reć Vlahu: -Si dakordo da zubima držimo zica i ki je forteji ot njega je zic. Vlah ni jime nic proti tega. Pokle nekoliko minuti Labinjon skroz zubi pita Vlaha ku drži zica. Vlah opre usta i zavopi: - Da!* (Milevoj, Marijan. *Gonan po nase: rječnik labinskog govora*. Marijan Milevoj, 1992., str. 296).

⁶⁴ Ivetac, Just. *Žuti kruh*. Pazin: Josip Turčinović, 1999., str. 41. Gotovo identične anegdote (ponegdje shvaćene kao potpuno istinite: *To je vse čisto resnica. Je rekla moja mama, anke moj nono je pravil*) s Istranom ili pak Kranjcem u ulozi prodavača i Talijana kao kupca zabilježila je Mojca Ravnik u selima Abitanti i Kluni (usp. Ravnik, Mojca. *Bratje, sestre, strniči, zermani: družina in srodstvo v vaseh v Slovenski Istri*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti i umetnosti, Koper: Lipa, 1996., str. 137, 138).

⁶⁵ Blagonić, Sandi. N. dj., str.153.

⁶⁶ Kazivačica nije željela reći svoje ime i prezime.

N. N.: *A tamo kade so bile pope najvise – so dali popa, sina za popa. Najprvo so okrali vola, su napravili soldi, onda su dali sina za popa. Ko ne bi imeli soldi za dat za popa.*

S. B.: *A koja su to područja?*

N. N.: *Tamo, ka ja znan, tamo – Vlaha to so bili. Oni ne bi vrata otprta - sad ne znan, ali jedan put. Ja iman kunjadu dolika od Kanfanara, od Savičen... od Smoljanci. I onda je njezin otac tu gori kad smo mi imali sajam i navečer - to je bilo već skuro – i je bi moj kunjado i njegova hćer i smo sli ča. I onda govori hćer: 'Joj ma kamo gre ona, ni vrata ni zatvorila'. A ja san zatvorila vrata samo s kljukon i san sla ča – toliko da mački ne greju unutra. A govori: 'Ma ona je posla, vrata otprta, ni zaključala. A govori mu hćer: 'Ma ča mislis da je to ko kod nas?'*

S. B.: *Tu je bilo krađa?*

N. N.: *U ovo selo su ukrali dva vola.*

S. B.: *Kad?*

N. N.: *To je i sezdeset godina. Je, je skoro sezdeset godina. Kad je bila Jugoslavija to se ni kralo vole. Za vreme Italije je to bilo.*

Razbojništvo je, kako je spomenuto, fenomen koji korijene vuče u prošla stoljeća, a baziran je na patrijarhalnoj društvenoj osnovi. Slijedom izvješća kapetana Pietra Basadonne iz 1649. godine, Vrhovni javni tužitelj Cherssich u rujnu 1919. godine navodi kako su krađe stoke započele s dolaskom stanovništva na područje mletačke Istre sredinom 17. stoljeća.⁶⁷ Južnoslavenski su doseljenici u 17. stoljeću predstavljali najznačajniju sastavnicu istarskog razbojništva na području mletačke Istre.⁶⁸

Razbojništvo se nastavilo za vrijeme francuske uprave (kada su najozloglašeniји kotarevi Vodnjan i Poreč), te za vrijeme austrijske i talijanske uprave.⁶⁹ Akteri razbojništva između dva svjetska rata jesu bivši dezertteri austrijske vojske i demobilizirani vojnici, kao i seljaci pogođeni poslijeratnim osiromašenjem.⁷⁰ Godine 1924. krađama najpogođenije područje jest trokut između Poreča, Rovinja i Pule, dok je kraj tridesetih obilježen smanjenim intenzitetom krađa, lokaliziranim na vrlo usko područje oko Vodnjana, Kanfanara, Poreča i Svetvinčenta.⁷¹

Za obilježavanje se aktera krađa najčešće koristila, i danas se koristi, subetnička kategorija (Vlahi), a tek ponekad i ponegdje seoska (npr. Tinjanci – u značenju

⁶⁷ Dukovski, Darko. *Svi svjetovi istarski – ili još-ne-povijest Istre prve polovice XX. stoljeća*. Pula: C.A.S.H., 1997., str. 135.

⁶⁸ Bertoša, Miroslav. *Zlikovci i prognanici*. IKK GROZD. Pula: 1989., str. 39.

⁶⁹ Dukovski, Darko. N. dj., str. 134, 135.

⁷⁰ Usporedimo li ovaj podatak s onim o banditizmu na talijanskom jugu, zanimljivo da je i ovaj značajno novačio članove među vojnim dezertterima i seljacima (*contadini*) uništenim novim poreznim sustavom (Giordano, Christian. *Pravna država i kulturne norme - antropološka interpretacija političkih fenomena u sredozemnim društvima*, *Etnološka tribina*, Zagreb, god. 26, 1996., br. 19. str. 51).

⁷¹ Dukovski, Darko. N. dj., str. 137, 138.

stanovnika Tinjanštine). U tom je kontekstu zanimljivo da se krađe tijekom 20. stoljeća najčešće događaju upravo na području Vlačije – da su Vlaha ne samo počinitelji, već i, u značajnom broju, žrtve tih krađa. Tu je činjenicu moguće iščitati i kao slabljenje važnosti te razine identiteta, ali i, što je s obzirom na vremenski dugotrajnije trajanje razbojništva ispravnije, pokazatelj fenomena unutaretničkog iskorištavanja i nesolidarnosti. Takve pojave, kako je već spomenuto, opravdani su argumenti uvođeni u kritiku primordijalističke perspektive koja inzistira na čvrstoći etničnosti koja se bazira na zajedničkom podrijetlu.⁷²

Organizirane su razbojničke bande tijekom 20. stoljeća postojale i na nekadašnjem austrijskom teritoriju, i to, zanimljivo, onom koji su nastavali Vlaha: na području Tinjanštine.⁷³ Upravo se i na to područje odnosi podatak iz 1931. godine kako je posebice ugroženo područje između Rovinja, Pazina i Poreča.⁷⁴

Zvane Črnja u svojem književnosnom opusu nerijetko oživljava svijet Bezaka, a onda i Vlaha. U političkoj biografiji "Život u žrvnju", nikako usputno, on višekratno uvodi bezački identitet u objašnjenje društvene zbilje u srednjoj Istri između dva svjetska rata – ona je određena i subetničkom identifikacijom. Stereotipi koji se u knjizi javljaju korespondiraju s ostalim stereotipima na koje se može naći kod usmenog kazivanja posebice generacije rođene početkom 20. stoljeća:

*Od susjednih Vlaha mi Bezjaci razlikovali smo se po jeziku, temperamentu, navikama, nošnji i shvaćanjima, a čak i po načinu obrade zemlje. U dječjim svađama na poljima uz kunfin rugali smo im se 'Vlah prdigrah!' ali bojali smo ih se jer su bili spremniji za ozbiljniju tuču nego mi. I premda nitko nije umio objasniti bezjaštvo, mi smo se njime dičili. Oni pak svojom su domišljatošću i čvrstinom karaktera pokazivali da se mnogo bolje umiju hrvati s nedaćama i prilagođavati im se nego plahi i introvertirani Bezjaci u čijim je dušama vječno gospodario strah.*⁷⁵

Črnja za svog djeda, kojemu pripisuje arhetipski predložak za prepoznavanje bezjaštva kao temperamenta i svijesti, a prije svega kao mentaliteta koji se prenosio s koljena na koljeno tako reći genetski, piše kako je: *samozatajno dostojanstven, naoko mek i uistinu spreman da se svakome ugne s puta, ali u dubini svoja bića tvrdokoran i nepokolebljiv u svojim uvjerenjima.*⁷⁶

⁷² [Poutignat, Philippe i Streiff-Fenart, Jocelyne] Putinja, Filip i Stref-Fenar, Žoslin. *Teorije o etnicitetu*. Zemun: Biblioteka XX vek – Beograd: Čigoja štampa. 1997., str. 102.

⁷³ Blagonić, Sandi. N.dj., str.156.

⁷⁴ Dukovski, Darko. N. dj., str. 136.

⁷⁵ Črnja, Zvane. *Život u žrvnju: politička autobiografija*. Zavičajna naklada. Pula: Žakan Juri, 1997., str. 12.

⁷⁶ Isto., str. 13.

Novinski tekst predstavljanja Črnjine knjige naslovljen "Onaj bezački amarcord djetinjstva" također afirmira "bezačku plemenitost".⁷⁷

Slično ovim stereotipima progovorit će u stihovima u pjesmi "Bezak na toware"⁷⁸:

Samo Bezak je

pod bremenon

ustara

i tovar ga za tuo

*drži za tovara*⁷⁹

videći u svojevrsnom fatalizmu i strpljivosti Bezaka razlog za stereotipe o njihovoj naivnosti i neprobitačnosti – slično i u pjesmi "Pitajo me ča je Bezak":

Sejeno ne znan

otkuod je uon

i ča je (Bezak; op. S. B)

Zapošta san samo

da so drugi pobrali

ono ča je slaje.⁸⁰

Kada govorimo o Črnjinu književnom djelu, ono se može promatrati i kao svojevrsni etnografski zapis proizašao iz "posredničke" uloge, što proizlazi iz njegove uklopljenosti u visoku, ali i nisku kulturu iz koje potječe.

Analiza stereotipa koji se kod Črnje pojavljuju pokazuje podudarnost s onima koje će etnolog i danas zabilježiti na terenu. Vrijeme u kojem je Črnja djelovao ne daje osnove za zaključak kako danas bilježimo, zapravo Črnjine, podatke medijem kazivača. Naime, etnohistorija subetnija sredinom dvadesetog stoljeća izravno nam je dostupna putem sjećanja starijih kazivača koji iskustveno tek potvrđuju objektivnost njihovih podataka. Nesumljivo je, s druge strane, da Črnjina literatura predstavlja medij koji može osnaživati subetničku identifikaciju. Jednom zapisani, ti stereotipi mogu poslužiti budućoj (re)konstrukciji identiteta, na sličan način kako to može, uostalom, i ovaj tekst.

Vlaška "prodornost" i "agresivnost" nasuprot bezačkoj "bлагosti" i "introvertiranosti" čini se da je morala postojati (ako govorimo u kategorijama kolektivnog mentaliteta), dijelom i s obzirom na podatke o kontinuiranom razbojništvu za koje su se regrutirali pojedinci s dijela teritorija Vlašije unutar dužeg povijesnog trajanja.

⁷⁷ No, Črnjina je knjiga ispunjena i čitavim mozaikom sličica iz djetinjstva: svečano uznositi, trgikomičnih; sve u duhu bezačke plemenitosti na rubu neočekivanog obrata. Načinović, Daniel: Onaj bezački amarcord djetinjstva, *Glas Istre*, 10. 06. 1997.

⁷⁸ Jedna je od Črnjinih zbirki poezije naslovljena "Bezak na toware".

⁷⁹ Črnja, *Zvane. Sabrane pjesme*. Pula, Rijeka: Čakavski sabor – Pula etc., 1981., str. 222.

⁸⁰ Isto.

Za razdoblje 17. ili 18. stoljeća ne postoje podaci o tim identitetskim skupinama, pa ni dominantnim stereotipima kojima su osadržajeni, stoga nije moguće pratiti dinamiku mijena tih stereotipa. Kako je ranije prikazano, kraj je 19., pa i čitavo 20. stoljeće, razdoblje u kojem u mentalnoj predodžbi stanovništva figurira "agresivnost" kao bitno određujuća vlaška karakteristika.

Kazivačica M. B. rođena 1942. godine u Modrušanima na Žminjštini o Vlahima i Bezakima u razdoblju svojeg djetinjstva i mladenaštva potvrđuje slične stereotipe:

M. B.: Vlaha su mislili da su oni pametniji, da su bolji zato ča su Vlaha, a Bezaki su mislili...mi smo bili ponosni zato ča smo Bezaki, a oni su bili ponosni zato ča su Vlaha.

S. B.: Zašto?

M. B.: Kao da su Bezaki bolji, vredniji, i tako.

S. B.: A ko je agresivniji?⁸¹

S. B.: Kao da su Vlaha. Ma ne znam, onako... su bili prosti u izražavanju, više su psovali, su delali praznikom i nedjeljom, pa i zbog toga valjda su...

S. B.: A danas su također takvi?

M. B.: Ma ne znam sad kako ih doživljavaju. Kad sam bila doma, kad sam bila mlada se tako to doživljavalo.

3.

Kazivanja ljudi upitanih o subetničkim podjelama okrenuta su većinom prema prošlom. Subetnička se identifikacija koristi kao posebna veza s prošlim. Oslabljena subetničkih identiteta kao umanjene frekventnosti percepcije kroz takvu kategoriju pokazuje i najčešće smještanje takvih podjela u prošlo vrijeme.

Učestalost upotrebe perfekta u odgovorima na pitanja postavljena u prezentu, na zanimljiv način otkrivaju osjećanje etničnosti. Kada bismo zapitali o dominantnosti, nacionalnoj identifikaciji, tada bi kazivači zasigurno manje koristili perfekt, iako, a upravo zbog neraskidive upućenosti svakog oblika etničnosti na prošlo, on sasvim sigurno ne bi bio potpuno zaobiđen.

Intervju sa srednjoškolskim učenicima iz Žminjštine jasno pokazuje zamagljenost subetničkih identiteta. Riječ je učenicima koji su osnovnu školu završili u Žminju i koji nisu, kako kažu, dolazili u intenzivniju interakciju s Vlahima. Osnovnu školu u Žminju pohađali su, uz učenike iz Bezačije, i učenici iz Župe Cere koje zbog različitoga govora ne ubrajaju u Bezake, odnosno Žminjce, niti to Cerani čine. Svih petero kazivača ističe jezik kao najvažniji marker bezačkog identiteta.

⁸¹ Pitanje je u prezentu, a odgovor prelazi u perfekt. Taj, kako će se naprijed vidjeti, čest obrazac dijelom je objašnjiv činjenicom da kazivačica, stanujući u Pazinu, ne dolazi u čestu komunikaciju sa stanovništvom s Vlačije, ali i da su ti stereotipi, kao i identiteti, u različitim uvjetima od onih pedesetih godina dvadesetog stoljeća izbljedjeli. To potvrđuje i odgovor na pitanje o eventualnoj recentnoj vlaškoj agresivnosti.

Granice identiteta kod njih su značajno nejasnije. U tom je smislu uočljiv trend opadanja važnosti i uopće prepoznavanja identitetskih granica, odnosno sastavnica identiteta.

Prije je to bilo više važno, jer danas smo svi ono više manje pomiješani. Imate u Žminju i tih od dole iz Bosne, Hercegovine i Srba pitaj Boga ča svega ni. Tako da je to danas sve skupa izmiješano pa ne morete baš striktno govorit: to je Žminj, Bezaki i nič drugo. Tamo ima i Talijana ima i tih Srba tih Bosanaca i svega ima tamo. Ima tih starosjedioca ki su tamo već duže vrijeme – Bezaki, ali da je striktno ko i proo, ja mislin da više ni toliko.⁸²

Govoreći o isticanju bezačkog identiteta, kazivačica M. P., rođena 1984. godine, vidi jači stupanj identifikacije kod starijih generacija:

To vam se skroz zna, zna se da smo mi to, a oni to. Stariji ljudi to nikad neće pomiješat. Uvijek se očituje nekako.

Nama zapravo niš to uopće ne smeta. Ja ni ne primjetim, jedino kroz neki govor.

Stariji kad se o nečemu priča: 'Ma daj on ti je Vlah, on ti ni naš.' Meni to niš ne znači. Roditeljima ne toliko, al' djedovi i bake da.⁸³

slično kao i D. B⁸⁴: *Mladi, ovi tu naraštaji, govore bezački, taj se dijalekt neće izgubiti, ali ča ja znan, gube se neke... ne prenose se više nesuglasice u mlada pokoljenja.*

Sadržajno osiromašenje događa se gotovo pravolinijski – pripadnici prve generacije zamjećuju više markera identiteta od svake sljedeće generacije. Tako M. P., govoreći o razlici Vlaha i Bezaka, kaže:

Samo je razlika u govoru, koliko ja znam... Žminjci zavijaju jako, nemam pojma kako da se drukčije izrazim. To ne možeš naučit – ili si rođen ili od malog učiš taj govor – točno se osjeti kad ni ki od tamo.

S druge strane, stariji kazivači osim većeg broja diskriminanti, pokazuju i veću preciznost – u konkretnom slučaju – viđenje govornih razlika nije svedeno na zavijanje, već i na opozicije (najčešće): *zač* (Bezaki) – *zašto* (Vlahi); *ja* (Bezaki) – *da* (Vlahi).

Isti, otvoreni intervju srednjoškolaca iz Žminjštine ukazao je na niz zanimljivih stereotipa koji kod pripadnika prve (rođeni 1910. – 1935.) ili druge generacije (rođeni 1935. – 1960.) ne postoje i koji su, što je zanimljivije, unekoliko proturječni stereotipima o agresivnosti Vlaha i blagosti Bezaka. Suprotno ustaljenom stereotipu o Bezakima kao mirnijim ljudima D. B. iz Benčića kraj Cera⁸⁵, rođen 1984. godine, o njima kaže:

Agresivni su. Pa vidim to po primjerima iz života. Najlakše se vidi na primjerima da su agresivni, a Vlahi ne znan.

⁸² G. E. iz Matkići (Žminj), rođen 1984. godine. Intervju vođen u lipnju 2001. godine.

⁸³ M. P. iz Križanci (Općina Žminj), rođena 1984. godine. Intervju vođen u lipnju 2001. godine.

⁸⁴ Intervju vođen u lipnju 2001. godine.

⁸⁵ Jedini Ceran među ostalim kazivačima Žminjcima.

Govoreći o Bezakima, M. P. iz Križanaca (na Bezačiji) kaže:

Jako se drže tog svog (govora; op. S. B.) i ne priznaju ništa tuđe... drže se čisto svog, nema šanse da pričaš hrvatski pred njima. Kad ja pitam naprimjer 'koliko je sati', a ne 'koliko je ur' odmah ono 'daj, odakle si ti', 'ti nisi naša'.

Taj pogled svakako manje podsjeća na blagost i neborbenost – stereotype koje nalazimo kod starijih generacija.

G. E. iskazuje niz stereotipa o Bezakima koji su u potpunosti uklopivi u dominantno viđenje Vlaha:

G. E.: Nekako oni (Vlahi, op. S. B.) su neki drugačiji govor, nisu toliko nagli ko mi Bezaki, mi smo onako više žiolji. Brzi dosta, previše čakulamo i tako. A ovi, Vlahi oni su ča ja znan. Nekako su usporeniji od nas i neki drugačiji govor imaju i ne toliko zemaju sve ono...sebi sad u srcu toliko koliko i mi.

S. B.: Smatraš li da si tipičan Bezak?

G. E.: Da. Ja mislin da san.

Zanimljivo je da kazivač i inače izrazito ističe svoju "eksplozivnost" i "naglost". U odgovoru je ponudio niz istih karakternih crta za Bezake kojim ga definiraju drugi i on sam. Tek je jedan kazivač ustvrdio kako *stariji kažu da su Vlahi kao agresivniji*.⁸⁶

Kako objasniti ovaj pomak? Je li riječ o promjeni sastavnica subetničkog identiteta ili slučajno zabilježenoj devijaciji koja, otklanjajući se od dominantnog stereotipa, istovremeno potvrđuje isti?

Nekoliko je razloga kojima se može objasniti ova promjena. Ispitani srednjoškolci pohađali su osnovnu školu u Žminju, gdje "oni drugi" jesu *Cerani*⁸⁷ (a ne Vlahi), koji se od Žminjaca, odnosno Bezaka, razlikuju prije svega govorom:

*Predbacivali smo, mi njima i oni nama, kako se govori, da li je bilo, bijelo... Na početku kad smo došli smo se stalno nešto prepirali oko toga (govora, op. S.B.). ... U osmom su nam došli Katarinci, Pićanci, onda još bolje – oni svi na o.*⁸⁸

Iako navode da su Bezaki, oni svjedoče o vrlo rijetkoj upotrebi etnonima Vlahi i Bezaki. Intenzivnija je identifikacija s većim gravitirajućim mjestom: *Cerani nam nisu govorili Bezaki, već Žminjci – ti si Ceran, ti si si Žminjac, ti si Savičentin*...⁸⁹ Zapravo je uočljiva tendencija da na pitanje o Bezakima odgovara govoreći o Žminjcima – kategoriji s kojom se bezaštvo unekoliko sinonimizira.

⁸⁶ M. V. iz Matkići (Žminj), rođen 1983. godine. Intervju vođen u lipnju 2001. godine.

⁸⁷ Cerani se ne smatraju Bezakima ni Vlahima niti ih ispitanici svrstavaju u bilo koju od te dvije kategorije, oni su – Cerani.

⁸⁸ E. T. iz Tomišići (Žminj), rođena 1983. godine.

⁸⁹ Isto.

Svi kazivači ističu znatno slabiju komunikaciju s Vlahima. S druge strane, djeca iz Bezačije koja pohađaju školu u Kanfanaru u stalnoj su interakciji s djecom iz Vlašije, što se ogleda i u većem prepoznavanju markera identiteta. Za jezik neće reći samo kako Bezaki *zavijaju* (kako je rekla jedna kazivačica), već će tu različitost više nijansirati.

Ovu je promjenu moguće sagledati i kroz smanjenu važnost subetničkih identiteta. Kako jedan kazivač svjedoči:

To samo ča san ču od svojih starijih i tako. Ča se škole tiče to ne. Ma to je ono bilo samo nešto nan je bila u osnovnoj školi nastavnica, kao govori: 'Ma raspitajte se vi jer tu mi smo ti ovi Bezaki, a ovi gore su Vlaha i sad se vi snalazite ki je to, ča je to, zač je to'. I onda san ja to pita moju nonu, pa mi je ona rekla kako stvari stojiju i onda znan otud nešto malo o temu, ali ne baš previše.⁹⁰

Današnja manja socijalna distanca vidljiva je i u sagledavanju odnosa lokalnih zajednica kroz prizmu subetničkih identiteta – primjerice i kroz bezačko-vlaške brakove:

Ma ja mislim da je sad prihvatljivije jer je tih miješanih brakova. Prije baš ni bilo tako da je karakteristično. Prije su se dosta u selo ženili, najčešće međusobno, unutar sela... više se ne gleda... prije se više pridavalo...⁹¹

O rijetkosti tih brakova svjedoči i obiteljski nadimak – Vlahinjini, koji u kontekstu rijetkih miješanih brakova postaje diferencirajući:

U jednom nizu kuća živjeli su tri brata svaki sa svojom familijom, te njihova mama, sestra i teta. Jedan od tih je bio oženjen ženom koja je bila iz Kanfanarštine, s Vlašije iz Marožini. Rođena oko 1913. godine i njezinim dolaskom, ne znam točno kada, svi Modrušani su zvali tu familiju Vlahinjihi, više nisu bili Lijevi, nego su bili Vlahinjini, iako su ova dva preostala brata nosili i dalje nadimak Lijevi.⁹²

Kada govorimo o subetnijama u Istri danas, najvećim ih dijelom možemo svesti, *mutatis mutandis*, pod pojam simbolične etničnosti. Iako Gans pojam simboličke etničnosti koristi za različiti društveni kontekst od onog o kojem je ovdje riječ – u opisivanju stanja u SAD-u, i to među trećom i četvrtom doseljeničkom generacijom, a karakteriziraju je *nizak stupanj (etnički zasnovanih) političkih i ekonomskih interesa, te minimalnost razina primordijalnog pripisivanja. Etnička identifikacija i ponašanje je primarno prolazno, sporadično, i nostalgično⁹³*, čini se da te karakteristike (posebno prolaznost, sporadičnost i nostalgičnost) mogu aplicirati na dio današnjeg manife-

⁹⁰ G. E. iz Matkići (Žminj), rođen 1984. godine.

⁹¹ M. B. iz Pazina, rođena 1942. godine u Modrušanima. Intervju vođen u lipnju 2001. godine.

⁹² Isto.

⁹³ McKay, James. An exploatory synthesis of primordial and mobilizationist approaches to ethnic phenomena, *Ethnic and Racial Studies*, god. 5, 1982., br. 4, str. 407.

stiranog oblika etničnosti subetničke razine u Istri (iako ne treba zaboraviti kako se stupanj identifikacije razlikuje od skupine do skupine, varirajući, naravno, i među pojedincima). Nepostojanje ekonomskih i političkih interesa, kao i, kako ćemo vidjeti, sporadičnost te identifikacije daje nam za pravo vidjeti te identitete simboličkim. Za opis subetničke pripadnosti prikladnim mi se nazivom čini folklorizirana etničnost – zbog sporadičnog subetničkog iskazivanja koje se u sadašnjosti vidi ponajprije kao sjećanje na cijeli jedan još-ne-zaboravljeni, ali ipak hlapeći svijet naših starih (ovdje to treba razlikovati od uobičajenog pozivanja na prošlo svakog lika etničnosti). Kao što se folklorizam (definiran kao drugi život folkloru) odvija prigodno, kao informacija o prošlom koja je tu suprotstavljena zaboravu, tako se i folklorizirana etničnost pojavljuje u formi koja se prepričava, a ne živi. Ozbiljnost pozivanja na primjerice vlaški identitet zamisliva je kao i večernji izlazak srednjoškolskog para odjevenog u benevrecke i modrnu.

Ni rijetki nastupi subetničkog unutar pisane ili popularne kulture ne mogu se tumačiti nagovještajem povratka subetničkom – oni su prije bljeskovito, pozorničko pulsiranje koje će prije završiti njihovim ugasnućem nego obnovom. Takav su primjer, uz već spomenute, tekst transparenta koji su navijači i prijatelji Igora Pamića, igrača jednog austrijskog nogometnog kluba, istakli na jednoj od utakmica na kojoj je nastupio: "Igor Pamich von Bezachia" ili pak spominjanje Čića, Bazguna i Šavrina u pjesmi "Gunjci", čije je stihove napisao književnik Danijel Načinović, izvedene na festivalu "Melodije Istre i Kvarnera" 2000. godine.

4.

Modernizacijski procesi sa svim promjenama koje će unositi bitno će utjecati na rastakanje subetničkih zajednica u Istri koje s određenim energetske zalihama ulaze u dvadeseto stoljeće.⁹⁴ Te će se zalihe tijekom dvadesetog stoljeća uglavnom topiti.

Konstruirano tkivo etničkih, regionalnih i nacionalnih identiteta prokrvljuju društvene elite posebice kroz političko tržište te obrazovnu, kulturnu i sportsku

⁹⁴ Gellner u razdoblju industrijalizacije pismenost, odnosno međusobno razumijevanje, dotad segmentiranih podzajednica vidi kao osiguravatelja proizvodnog procesa (usp. Gellner, Ernest. *Nacije i nacionalizam*. Zagreb: Politička kultura, 1998.). Međutim, posebno kada govorimo o multikulturalnim situacijama, kao što je to u Istri, razumijevanje, odnosno jezična unifikacija što je promiču elite, rijetko je u tom smislu motivirana pragmatikom. Kako za ideologe nacionalizma primjećuje Hobsbawm, za njih je jezik bio duša nacije i, kao što ćemo vidjeti, u sve većoj mjeri kriterij za nacionalnu pripadnost. Koji će se jezik ili jezici koristiti u srednjim školama u Celju gdje su zajedno živjeli govornici njemačkog i slovenskog nije nipošto bilo pitanje olakšavanja teškoća administrativne prirode (Hobsbawm, Eric J. *Nacije i nacionalizam: program, mit, stvarnost*. Zagreb: Novi liber, 1993., str. 104).

razinu. Za razliku od školstva, komunikacija, medija – koji će ujednačiti dijalekte⁹⁵ – pa i sporta, koji će posredno ili neposredno jačati osjećaj zajedništva na nacionalnoj razini,⁹⁶ takvo je “hranjenje” subetničkih identiteta kroz cijelo dvadeseto stoljeće zanemarivo.

Jačanje industrijalizacije s konzekvencijama koje donosi upitnim postavlja egzistenciju tradicionalnih zajednica. Uži tradicionalni identiteti, kao što je to bio slučaj na cijelom području današnje Hrvatske, institucionalno nemaju moć kojom bi nastavile osnaživati i figurirati kao politički i uopće socijalno relevantni entiteti. Oni nisu u osnovi socijalne akcije. Njihova se “sadašnjost” dijelom iscrpljuje u, nazovimo ga, političkom meniju, iako i ovdje negdje na marginama. Oni stoje kao mogućnost za upotrebu unutar različitih diskursa koji se odnose na akcije grupa širih od ovih. Njihova se snaga nalazi u njihovoj kontekstualizaciji unutar određenih diskursa.

Jedna od najznačajnijih sastavnica utkanih u etnički identitet svakako je jezik.⁹⁷ Ma koliko ponekad bio podatan materijal za instrumentalizacijske promjene, on uvijek iznova daje osjećaj kontinuiteta i vezanosti s prošlim. Bourdieuu jaku afektivnu vezanost uz *materinji jezik* objašnjava njegovim usvajanjem s osobama koje igraju totalne uloge.⁹⁸

Jezična datost ovdje prelazi dimenzije komunikacije – ona je osjećanje identiteta i pripadanja: i to ne isključivo pripadanja roditeljima, već i istogovorećima. Čini se da upravo ovdje, posebno kod kolektivnih identiteta izraslih iz tradicionalne društvene strukture, treba tražiti primamljivost jezika kao načina simboličke povezanosti pojedinca s grupom. U nepluralnom društvu agrarne društvene strukture pojedinac je bio u osnovi osuđen na poznavanje jednog idioma⁹⁹ koji je tim značajnije ukotvljavao vezu pojedinca s grupom. Nasuprot tome, pluralnost moderne društvene strukture nudi raznolikije i brojnije uloge, u jezičnom smislu i vladanje, ili barem snalaženje u više idioma, što će, barem posredno, također utjecati na slabljenje subetničkih identiteta.

Govor bilo koje subetničke grupe u Istri, osim izravne komunikacijske uloge, sredstvo je međusobnog grupnog distingviranja. Međutim na jezičnom tržištu koje se odvija na relaciji selo – grad taj je isti dijalekt manje način prepoznavanja subetničkog, a više otkrivanja seoske, odnosno gradske pripadnosti. Kada se akteri

⁹⁵ Burke, Peter. *Junaci, nitkovi i lude*. Zagreb: Školska knjiga, 1991., str. 12.

⁹⁶ Sport je, poglavito kroz reprezentativna natjecanja, počevši od razdoblja između dva svjetska rata, značajno sredstvo nacionalne integracije (usp. Hobsbawn, Eric J. *Nacije i nacionalizam: program, mit, stvarnost*. Zagreb: Novi liber, 1993., str. 155, 156).

⁹⁷ Iako se jezik, odnosno govor, kod niza kolektivnih identiteta u Istri pokazuje kao marker identiteta, on to u formiranju etnije nije nužno.

⁹⁸ Bourdieu, Pierre. *Što znači govoriti: ekonomija jezičnih razmjena*. Zagreb: Naprijed, 1992., str. 71.

⁹⁹ To, naravno, ne znači nepostojanje jezičnih dodira i preplitanja na različitim razinama.

koji žive u gradu, a odrasli su na selu, služe dijalektalnom inačicom, onda je ona prilagođena gradskom ukusu, ali i razumijevanju.

Riječ je o umanjenoj vrijednosti dijalekta na jezičnom tržištu (posebno u slučaju kada je govornik sveden samo na taj idiom) koja proizlazi iz njihove prepuštenosti seoskom stanovništvu, a u opoziciji prema obrazovanom i otmjenom načinu govora obrazovanog stanovništva.¹⁰⁰

Fizička komunikacija razdoblja predmoderne, agrarne strukture otvarala je, ili pak, bolje reći, i do prije pedesetak godina, prije zatvarala obzore "svjetova" najčešće velikih onoliko koliko je bila udaljena župna crkva ili pak najbliže gradsko središte. Takva je komunikacija, prenesena u govor o lokalnim identitetima, (etnički) pretežito dvojedinična. Širenje komunikacijskog prostora unekoliko jača moderne identitete, a manje relevantnijim čini one tradicionalne. Posljednjih desetljeća brži i širi komunikacijski krug sa smanjenom vrstom takve interakcije premješta mjesta s čijih se vidokruga stvaraju identiteti.

Komunikacija u prošlosti, naravno, nije u potpunosti binarna (ali ćemo je idealnotipski tako nazvati), što pokazuje i niz primjera.

Stočarstvo kao jedna od gospodarskih osnova dijela stanovništva u Istri određivala je i tijekom prošlih stoljeća mnogostrukiju komunikaciju. Sve do osamdesetih godina dvadesetog stoljeća iz Peroja su pastiri sa stadima ovaca i koza odlazili na pašnjake Učke i Planika boraveći tamo od proljeća do jeseni.¹⁰¹ O raširenosti transhumantnog stočarstva u vrijeme mletačke uprave, karakterističnog za područje čitave južne i zapadne Istre, svjedoči niz povijesnih dokumenata.¹⁰² S istarskog su sjevera, pa čak i iz Pivke na pasištima Peroja i okolice, sa svojim stadima boravili pastiri tijekom zimskih mjeseci. S bližih se područja u Peroj svračalo i kod močenja lana ili pranja vune, kao ispomoć pri poljskim radovima ili kod zakupa zemljišta.¹⁰³ Sve do središnje i zapadne Istre zalazile su žene s današnjeg slovenskog teritorija – *Šavrinke*, nabavljajući jaja i ostale prehrambene proizvode. Istarskim su poluotokom tridesetih godina dvadesetog stoljeća krstarile i *Furlanke* s područja Furlanije i Karnije prodajući razne drvene izdjeljke poput kuhača, solnica, špina i lijevaka, prodavači tkanina za odijela iz južne Italije koje su zvali *caratani*, *kranjski rešetari*, *guji* što su brusili noževe i škare, ribari s istarske obale...¹⁰⁴

¹⁰⁰ Bourdieu, Pierre. N. dj., str. 26.

¹⁰¹ Radauš Ribarić, Jelka. N. dj., str. 185.

¹⁰² Bertoša, Miroslav. 'Un popolo interessante': jedno romantičarsko viđenje Perojaca u prošlosti, *Prilozi o zavičaju*, Pula, knj. 6, 1990., str. 92.

¹⁰³ Radauš Ribarić, Jelka. N. dj., str. 186.

¹⁰⁴ Ivetac, Just. N. dj. Pazin: Josip Turčinović, 1999., str. 18.

Međutim, ovdje je riječ o znatnije sporadicijnoj komunikaciji pojedinaca tih "pokretnih" grupa sa "sjedilačkim" skupinama, iako ne treba zaboraviti da su upravo ti "nomadski" pojedinci glavni nositelji "svojih" etničkih identiteta na područjima na koja su dolazili.

O razdoblju nakon Drugog svjetskog rata kazivačica¹⁰⁵ rođena 1929. u Pagubicama (Župa Grimalda, Općina Cerovlje) svjedoči o granicama konkretnog svijeta njezina mladenaštva – taj se svijet zbiva kao mono- ili u najboljem slučaju, binarna komunikacija:

Kada su bile feste, patronate, samji si sa va Krsikla, va Draguč – to je bilo obavezno, va Nuovake; Cerovlje niso imeli. (...) To bi bilo jedan bot na letu.

Granice svijeta bile su rodno uvjetovane:

Muski so hodili daje na ples, a zienske ne su. Perke su sli si gleć si spoze. Vajk, va te komune, ne dazje, parke ni bilo bičiklete, ni bilo auta, ni bilo nic, ka si stori si stori na nogi i basta.

Stereji su se zenili najveć s Podmejon, više z komuna, Već drugi komun se je manje frekventijevalo, ... judi riguardiozi, to ni bi svit kako i sada.

Mladići su redovito odlazili na ples u sklopu svadbi unutar komuna (Grimalde), dok su djevojke to činile samo ukoliko su bile pozvane na svatove.

Drugi kazivač, D. B. rođen, 1944. godine u Pagubicama, svjedoči o tome kako je u Pagubicama ples bio za *pust i na pu korizme*.

Va plies se je hodilo va Cerovje i Grimavda – to su bile te dvi sale... to je bilo saka nedeja. Jedan bot me je pelja od Matijašiča Marija brat, iz Grdosela ... tri na motore smo bili do Cerovaj, iz Cerovaj do Pija me je peja onaj Uhanov, i gori na Pije me je pusti, on je sa sam doma, a ja na nogi odondeka doma. Aš da je grd puot, pa da me ne more pejat.

Odlasci i komunikacija sa širim područjem rijetka je i sporadična:

U Pazinu san bi prvi put kad su mi tonšili vadili, u bolnicu kad su me pejali, ja mislin. San hodi veja va škula.

Prvi put san bi u Puli kad san ša u školu, pedesiet i... kojega leta je bilo, osme?

U Buzetu je bio prvi put s ocem kao osam-devetgodišnjak vodeći vola u klaonicu: Smo šli tamo, smo hodili forši štire ure za tamo, štire za nuazad.

U trgovinu se odlazilo na Grimaldu.

A što se tiče Vrha i okolnog kajkavskog područja kaže:

A ki je zna za Vrh umbot?!

Modernizacija, onda i jačanje komunikacije (uključujući i komunikaciju masovnim medijima), povećavajući svijet (istovremeno ga smanjujući) rezultira interakcijom koja otkriva nove vidike što otkrivaju druge druge. Velik će se dio hrvatskog

¹⁰⁵ E. B. iz Milana, rođena 1929. godine u Pagubicama (Cerovlje). Intervju vođen u travnju 2001. godine.

stanovništva (ili hrvatske etničke kategorije) preseliti u gradove ili početi raditi u gradovima nakon Drugog svjetskog rata popunjavajući opustjele gradove do tada pretežno nastanjene talijanskim stanovništvom. Gradsko će hrvatsko stanovništvo, promijenivši teritorij, pristizujući iz različitih krajeva Istre, postajući jezično sve unificiranije, činiti manje ili potpuno nevažnom dotadašnju subetničku identifikaciju.

Iz vizure puljskog gradskog dječaka poslijeratni je svijet, različitošću okolnosti i interakcija, bio drugačiji od seoskog. Petar Janko o tome svjedoči:

U već 'oslobođenoj' Puli počinjem pohađati školu u kojoj se ne može govoriti istarskim narječjem. Na ulici to činimo i dalje, govorimo malo talijanski i malo čakavski. Učiteljice nas kore kada koristimo dijalekt. Brzo sam naučio naš hrvatski književni jezik, čak mi je i izgovor bio relativno pravilan.

Kategorije različitosti bile su drugačije:

Na ulici, u školi i u svakoj prilici zajedno smo se igrali mi hrvatska i talijanska djeca. Nije nas smetalo što jedan ide u talijansku a drugi u hrvatsku školu. Istina, ponekad bi se međusobno i potukli, 'oni' su nam dovikivali pogrdno 'sciaovoni', a mi njima 'macaroni' ili pak nešto slično.¹⁰⁶

Balota se, opisujući svoje školske dane u Pazinu četrdesetak godina prije, osvrće na talijansko-hrvatske nacionalne odnose:

U četiri godine doživio sam da su se ozbiljnije potukli đaci nižih razreda hrvatske i talijanske gimnazije svega dva ili tri puta... Inače su hrvatski i talijanski đaci prolazili godine i godine jedni uz druge, kao da se ne vide, i kao da žive u nekom milijunskom gradu gdje se prolaznici vide jedan put u životu.¹⁰⁷

Danas brži i širi komunikacijski krug sa smanjenom vrstom dvojedinične interakcije premješta mjesta s čijih se vidokruga stvaraju identiteti. Ipak, komunikacija se danas shvaća i kao čimbenik koji djeluje i u suprotnom smjeru – ne kao agens uniformizacije i asimilacije, već kao fenomen koji olakšava nastanak partikularističkih identiteta. U tom smislu oni se nerijetko pojavljuju kao reakcija na osjećaj ugroženosti lokalnih specifičnosti, ali i kao svijest o posebnosti grupe nastaloj putem masovnih medija.¹⁰⁸ Taj se fenomen kao zaštita tih interesa događa prije svega na regionalnoj, a tek, eventualno, sporadično na subetničkoj.

Smanjenje binarne komunikacije koja u određenom obliku postoji na selu, i to u najvećoj mjeri kod starijeg stanovništva, smanjuje važnost iskazivanja i definiranja u kategorijama subetničkih simboličnih identiteta. Biti Bezak u Umagu za većinu ljudi ne znači ništa, bezaštvo se gubi u nedostatku smisla. Još je radikalnije neprepozna-

¹⁰⁶ Janko, Petar Pino. *O Istri i istrijanstvu je riječ*. Pula: C.A.S.H., 1997., str. 13, 14.

¹⁰⁷ Balota, Mate. *Stara pazinska gimnazija*. Pula – Rijeka: Čakavski sabor – Pula (etc.), 1984., str. 16, 17.

¹⁰⁸ [Poutignat, Philippe i Streiff-Fenart, Jocelyne] Putinja, Filip i Stref-Fenar, Žoslin. N. dj., str. 27.

vanje na širem području Hrvatske, gdje bi predstavljanje sebe kao Bezaka značilo potpuno neprepoznavanje i nefunkcioniranje naziva. Takvo širenje komunikacijskog prostora sigurno je jedan od čimbenika procesa smanjenja važnosti lokalnih identiteta. S druge strane, predstaviti se (ako je to potrebno) kao Bezak u Kanfanaru ne pati od gubitka sadržaja. Relevantnost grupnog egzo-endo-definiranja unutar Istre u najvećoj je mjeri određena mjestom stanovanja ili najbližem gravitirajućem gradskom središtu. Tako dolazimo do definiranja stanovništva kao Cerovljana, Pazinjana, Puležana i slično. Takva je identifikacija, naravno, kao rezistentnija od tradicionalnih identiteta agrarne društvene strukture, postojala i bila značajni element identifikacije kroz sva razdoblja kroz koja smo pratili život (sub)etničkih skupina.

5.

Unatoč trajnom ili privremenom naseljavanju skupina Grka, greciziranih Mlečana, Albanaca, Crnogoraca, Furlana, Krnjela i Talijana, kolonizacija u toku 16. i 17. stoljeća zbog pretežito hrvatskog stanovništva ponajprije s područja zapadne Bosne, Hercegovine, jadranskih otoka i hrvatskih zemalja pod Austrijom ima pretežno obilježje hrvatske etničke kategorije.¹⁰⁹

Morlaci¹¹⁰ što su u najvećem broju pristigli s područja Dalmatinske zagore, Hercegovine i Crne Gore, ne predstavljaju nikakvu homogenu skupinu.¹¹¹ Nehomogenost tih skupina "podržavala" je i različita konfesionalna pripadnost novodoseljenih žitelja. Niz će pravoslavnih skupina s vremenom, posebno naporima mletačkih vlasti, biti pokatoličene (poput one u Kavranu, koja je vjerojatno pokatoličena 1660. godine)¹¹² i tako izgubiti element koji je za skupinu u Peroju, zadržavanjem pravoslavlja, bio vjerojatno presudnim etnodiferencijskim čimbenikom. Osim toga, područje današnje Vlačije (kao i čitave Istre), bilo je naseljeno i raznim drugim etničkim skupinama. Brojčano najzastupljeniji (i u odnosu na starosjedilačko, i novo neslavensko stanovništvo), slavenski doseljenici, mahom hrvatske etničke kategorije, izvršili su najznačajniji kulturni utjecaj na tom području.

Iako na području Vlačije postoji niz govornih varijanti koje bilježe lingvisti, kao i sami govornici, "vlaški" govor, po određenim, navedenim parametrima čini jezičnu zajednicu naspram govora "Labinjana" ili Bezaka. Vlaški je štokavsko-čakavski idi-

¹⁰⁹ Bertoša, Miroslav. *Istra: Doba Venecije*. Pula: ZN Žakan Juri, 1995., str. 761.

¹¹⁰ U mletačkoj administrativnoj nomenklaturi Morlak jest naziv za novonaseljene stanovnike s turskih područja na mletački teritorij u vremenu posebno intenzivne kolonizacije Istre tijekom 16. i 17. stoljeća.

¹¹¹ Vlahović, Petar. *Crnogorske seobe u Istru, Prilozi o zavičaju*, Pula, knj. 6, 1990., str. 59.

¹¹² Isto, str. 60.

om prema Ribariću, zadržao karakteristike govora s dalmatinskog kopna od kraja 15. do sredine 17. stoljeća. Usporedba čakavskih elemenata tog narječja sa sjevernočakavskim dijalektom starosjedilačkih Hrvata pokazuje nepodudarnost, što navodi na zaključak kako su čakavski elementi "vlaškog" idioma postojali i prije doseljenja u Istru.¹¹³ Migracije stanovništva druge slavenske kolonizacije, napose ikavaca iz dalmatinskoga štokavkoga zaleda čakaviziranih do Istre i u Istri,¹¹⁴ značajno su promijenile dijalekatsku sliku na istarskom poluotoku, što je dalje, u bitnom, utjecalo na formiranje kolektivnih identiteta u Istri.

Kako je primijećeno, i u odijevanju je stanovništvo "druge slavenske kolonizacije" izvršilo određeni utjecaj, kako na starosjedioce, tako i na novodoseljene i asimilirane Furlane, Krnjele, Albance, Crnogorce itd, a protezanje "vlaškog" govora podudara se s odijevanjem "po vlaški".¹¹⁵

Uz to, socijalni mentalitet Vlaha i Bezaka, određen nizom društvenih, privrednih i ekoloških silnica, artikuliran je stereotipima koji postaju jednom od razdjelnica "vlaškog" od "ne-vlašskog".¹¹⁶

Subetnički se identiteti s razbijanjem tradicionalne agrarne strukture počinju rastakati. Njihovo je obnavljanje moguće, ali se u Istri ono, osim sporadičnih slučajeva uporabe, ne događa. Procesi modernizacije, ponegdje u Istri značajnije zamjetni tek u 20. stoljeću, rezultiraju smanjenjem važnosti socijalizacije "jedan-na-jedan". Prevlast pismene nad usmenom kulturom s dinamizacijom fizičke komunikacije, promjenom govora i širokom institucionalnom afirmacijom drugih razina kolektivnih identiteta počela je "nagrizati" važnost koju akteri pridaju subetničkim identitetima, što se vidi i po na više mjesta ukazanom slabljenju preciznosti kojom se iskazuju identitetski markeri. Subetnički su identiteti danas značajno prisutni najvećim dijelom u obliku simboličke etničnosti, iako se kod pojedinih kazivača može naići na etnizaciju i općenito veću važnost uporabe subetničkih identiteta.

Relacijska paradigma etničnosti potvrđena je i u ovom radu. Koji se kulturni element od pripadnika etnije vidi kao marker identiteta, štoviše kao njegova jukstapozicija, zapravo ovisi o interakciji i formiranju identitetskih granica s percepcijom "sučeljenog drugog". Promjene koje su se događale u kriznom razdoblju istarskog 15., 16., i 17. stoljeća – depopulacija, migracije, ratni sukobi i napetosti – interaktivno su utjecali na to da primjerice govor i nošnja novodoseljenog stanovništva koji u

¹¹³ Ribarić, Josip. Razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri, *Srpski dijalektološki zbornik*, Beograd, knj. 9, 1940., str. 47.

¹¹⁴ Šimunović, Petar. Istra u ogledalu svojih zemljopisnih imena, *Dometi*, Rijeka, 6/7, 1991., str. 370.

¹¹⁵ Blagonić, Sandi. N. dj., str. 157.

¹¹⁶ Isto.

prijašnjem zavičaju nisu morali biti razlikovni, ovdje budu istaknuti kao distingvirajući, sudjelujući na taj način u formiranju novog etničkog identiteta.

Sandi Blagonić

A Tribute to the Ethnohistory of (Sub)-Ethnic Groups of the Vlachs and Bessyaks in Istria

Summary

By analysing interview materials and information from historical, ethnologic and linguistic sources, the author manages to reconstruct the socio-historic preconditions for the setting up and maintaining of ethnic borders of the Vlachs and Bessyaks in Istria. The Slavic immigrants in the time of the so-called second Slavic colonisation have exercised the strongest cultural influence in the most of the territory of the historic Venetian Republic. Differences in speech, clothing and several other elements of material culture, ethnic stereotypes, in some cases even national affiliations (Austria and Venice) are supposed to have had some influence on the forming of the groups of the Vlachs and Bessyaks. Next, the impact of the modernisation processes on the lessening of the importance of collective identities of the traditional agricultural structure is followed, due to which the Vlach and the Bessyak affiliation is today – in most cases – manifested through symbolic ethnicity.

Keywords: *Vlachs, Bessyaks, Besiacks, Istria, Austria, Venice, border*